O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2001-yil, 12-oktabr • N42 (3629)

ҲУШЁРЛИК ҲАЁТИМИЗ МЕЗОНИГА АЙЛАНСИН!

Биз — Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур сингари буюк зотларнинг авлодлари, ўз она юртимизда озод ва мустақил яшашга ҳақлимиз. Ватанимизни кўз қорачиғидай асраб, элимиз, юртимиз шаънини, ор-номусимиз, қадр-қимматимизни, мунис оналаримиз, аёлларимиз ва қизларимизни ҳимоя қилиб, матонатли миллат, буюк ва жасоратли халқ бўлиб яшашга муносибмиз.

Ислом КАРИМОВ

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси

ЭЗГУЛИК ВА ЁВУЗЛИК КУРАШИ

Биз Ўзбекистон ёзувчилари, ҳеч шубҳасиз, терроризмга қарши кураш муносабати билан эълон қилинган Президентимиз Баёнотини ҳамда бу борада мамлакатимиз олиб бораётган изчил сиёсатни қўллаб-қувватлаймиз. Бунинг бош сабаби шуки, ушбу нуқтаи назар халқимизнинг, Ватанимизнинг манфаатига тўла мос келади.

Президентимиз муттасил равишда инсониятни терроризм хавфидан огоҳ қилиб келди. Кейинги воқеалар Юртбошимиз даъватларининг нечоғли ўринли бўлганлигини яна бир бор ёдга солди. Дарҳақиқат, маълум бўлдики, терроризмни бирор бир динга, бирор бир миллатга ёки давлатга алоқаси йўқ экан. Ахир, АҚШда юз берган воқеалардан олдин ҳам терроризм ўз башарасини турли минтақаларда кўрсатиб келаётганди-ку. Неча бор элчихоналар портлатилди, самолётлар олиб қочилди, шахслар гумдон қилинди. Демак, Ер юзи давлатларининг боши қовушиб, терроризмга қарши амалий кураш бошлагани воқеалар ривожининг мантиқий натижасидир. Гап бу ўринда фақатгина Америка Қўшма Штатлари ёхуд Афғонистон атрофида эмаслиги маълум бўлди. Терроризм бамисли юқумли бир касаллик сингари бутун боshли бир одамзодга таҳдид сола бошлади.

Ушбу адолатли курашдан бизнинг мамлакатимиз ҳам четда туриши мумкин эмас эди. Биринчидан, терроризм заҳмини биз ўз бошимиздан ўтказдик. Иккинчидан, терроризмга қарши ҳозир бошланган шафқатсиз кураш жумладан, Ўзбекистонга бундан буён қарши кўтарилган қўлларни ҳам қайириб ташлайди. Ўйлаймизки, терроризм ўчоқларига урилаётган зарбалар Афғонистон учун шифо бўлади ҳамда минтақамизда ва бутун жаҳонда тинчлик, барқарорликнинг таъминланишига кафолат беради, осойишта ҳаёт сари барқарор йўл очади.

Президентимиз куни кеча Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги мухбири билан қилган суҳбатида айтганларидек, халқаро терроризм деган мудҳиш хавф-хатар остонамиз олдида турган ҳозирги пайтда бизнинг терроризмга қарши қаратилган эзгу даъватларимиз замирида аниқ маъно, амалий ҳаракат бўлиши керак. Бинобарин, тинчлик ва осойишталик барчамизга, ҳар биримизга бевосита даҳлдор бўлган ҳаётий зарурат, уни барқарор этиш учун кураш эса озод Ватанимиз ҳар бир фуқаросининг муқаддас бурчидир.

ЖАҲОЛАТНИНГ УМРИ ҚИСҚА

Одамзод кейинги ўн йилликда террор балосидан жуда кўп жафо чекди. Террорчилар аввал бир киши ёки маълум бир гуруҳга қарши курашган бўлса, бугун улар бутун инсониятнинг, тараққиётнинг, цивилизациянинг душманига айланди.

Жаҳон аҳли узоқ йиллар бу балои-қазога қарши бирлашиб курашмади, улар амалга оширган фожиаларга беэътибор қаради. Натижада ўз вақтида муолажа қилинмаган яра йиринг бойлаб, бутун танага ёйилиб кетгани каби, терроризм ҳам дунё бўйлаб илдиз отди. Энг ёмони, жуда кўп мамлакатлардаги террорчилик гуруҳлари бир-бирлари билан бирлашиб, яна ҳам ёвуз кучга айланди.

Бу ёвуз кучга қарши биргалашиб курашиш керак. Шундагина уни енгиш мумкин. Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов 90-йиллардаёқ шу гапни айтган эди. Кейин ҳам бир неча бор мўътабар минбарлардан такрорладилар бу гапни муҳтарам Юртбошимиз. Аммо ушбу ташаббус яна эътиборсиз қолдирилди. Айрим оғзига кучи етмаган сиёсатдонлар эса Ўзбекистон ўз муаммоларини бошқа давлатлар ёрдамида ҳал этмоқчи дейишгача бориб етди. Бугунги кунда ҳам айрим чет эл матбуотида шунга ўхшаш информацион хуружлар бўлиб турибди. Бу ҳаракатлар кишиларни чалғитишга қаратилган ғаламисликдан бошқа нарса эмас.

Тўғри, Ўзбекистон терроризмдан жафо чекди. У бизга ҳамон қутқу солаяпти. Лекин бу офат балосидан ҳеч ким четда эмас. Буни шу йилнинг 11 сентябрида АҚШнинг Нью Йорк ва Вашингтон шаҳарларида рўй берган хунрезликлар яна бир бор исботлади.

Терроризм қаерда беқарорлик, уруш, наркобизнес бўлса ўша ерда илдиз отади. Ён қўшнимиз Афғонистон замини сўнгги йилларда террорчиларнинг марказига айлангани шундан нишона. Бугун Афғонистонда кўплаб террорчилар тайёрлайдиган лагерлар фаолият кўрсатаяпти. У ерда «таълим» олган минглаб каллакесарлар дунёнинг турли нуқталарида қўпорувчилик ишларини амалга ошираяпти. Шундай экан, уларга қарши курашиш керакмиди? Албатта керак эди. Ахир қурбақани боссанг ҳам вақ этади. Террорчилар эса инсоният бошига кулфат ёғдириш билан шуғулланаяпти-ку.

Мен бир кекса ёзувчи, урушнинг нима эканлигини кўрган инсон сифатида Америка Қўшма Штатларининг Афғонистондаги террорчиларга қарши тутган йўлини маъқуллайман. Чунки улар ҳаддидан ошиб кетишди. Террорчиларнинг мақсадлари ҳам ўзгарди: улар нафақат одамларни қўрқув ва ваҳимада ушлаб туришни, балки жаҳонга ҳукмрон бўлмоқни орзу қила бошлади. Дунёда бизни енгадиган куч йўқ деб ўйлашди.

Албатта, Навоий бобомиз хоки поклари ётган тупроқда уруш, аланга бўлаётганидан менинг ҳам ичим ачишади. Аммо бошқа йўл йўқ. Афғонистонда қутирган итлар ин қуриб олишган. Улар янчиб ташланмаса бутун дунёнинг, жумладан бизнинг мамлакатимизнинг ҳам хавфсизлигига раҳна солаверади.

Айрим кимсалар, «Америка Қўшма Штатлари «Алқаида» террорчилик гуруҳи ва террорчилар отаси Усама бин Ладенни жазолаш учун Афғонистонни бомбардимон қилиши шартмиди, деган гапларни айтиб юришибди. Баъзи чет эл оммавий ахборот воситалари «Толиблар бекорга жабр кўраяпти», дейишгача бораяпти. Аслида эса АҚШ ҳарбий ҳаво кучлари тинч аҳоли пунктларига эмас, асосан террорчилар ва толибон жангарилари жойлашган иншоотларни, қурол-аслаҳа омборларини, аэродромларини бомбардимон қилди. Иккинчидан, толибларни қўйнинг оғзидан чўп олмайдиган бегуноҳ, беайбга чиқариш, уларга бекорга зарбалар берилаяпти дейиш ҳам хато. Бугун Афғонистон терроризмнинг, наркобизнеснинг, диний экстремизмнинг марказига айланган экан, бунинг учун толиблар бевосита айбдордир. Ахир улар эмасми Усама бин Ладен ва унинг тарафдорларига жой берган, террорчиларнинг бемалол фаолият кўрсатишларига шароит яратганлар. Шундай экан, террорчилар амалга оширган жиноятларга, қилган гуноҳларга толиблар ҳам шерик, бу учун улар ҳам жавоб беришлари керак.

Одил ЁҚУБОВ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ОЗОД ЭЛНИНГ БАҒРИ БУТУН

XX асрнинг буюк адиби У.Фолькнер: «Баъзи одамлар худонинг ишларини худонинг ўзидан кўра яхшироқ биламиз деб ўйлашади» деган эди. Ҳақиқатни, меҳру оқибатни милтиқ билан нишонга олаётганларнинг мақсади не? Ахир, инсоният неча минглаб йиллик тарихида эришган неъмати ҳам шу меҳру оқибат эмасми? Одамзод бу туйғудан маҳрум этилса, унинг ўргимчак ёки каламушдан нима фарқи қолади?

Халқаро терроризм энг аввало инсон қалбига хуруж қилмоқда. Зеро, уларнинг ниятлари дунёни жаҳолат зулматида, башариятни маънавий қуллик ботқоқларида кўришдир. Улар бойўғли деган бефайз қуш каби жаҳон харобалар ва вайроналардан иборат бўлса деб, хаёл қиладилар. Бегуноҳ одамларни ўлдиришдан завқ оладиган кимсани нима деб аташ мумкин? Касби элбузарлик, юртбузарлик бўлган ваҳший тўдаларни-чи? Ҳеч қачон қўпорувчилик, қотиллик ўзини оқламаган.

Бизнинг халқимиз ҳамиша тинчлик, осойишталик, эл-юртлар аро оқибат тарафдори бўлиб келган. Фарзандларининг манглайини силаб, катта орзу умидлар билан улғайтаётган оталар ва оналар учун шу фарзандлар бахту-саодатидан кўра муҳимроқ нарса йўқ. Худо инсонга ақлни унинг тараққий қилиши, маънан юксалиши, инсониятнинг ягона бошпанаси бўлган она заминни гуллатиши учун ато қилган. Терроризм эса, айнан унинг акси ўлароқ инсоннинг ақли ва тафаккурининг нодир меваларини яксон қилиш, она ернинг ва башариятнинг тинчини бузиш билан машғул. Бунинг ўзи Яратганга қаршилик эмасми? Уларнинг инсон тараққиётини ёмон кўришларига сабаб нима?

Буюк бобомиз ҳазрат Навоийнинг: «Олам аҳли билингиз иш эмас душманлиғ, ёр ўлунг бир-бирингизгаки, эрур ёрлиғ иш» деган сўзлари ҳам ўзбек халқининг асл қалб садосидай жаранглайди. Бу халқнинг мақсади бутун дунё халқлари билан меҳру оқибат, дўсту ёрликда яшашдир.

Ўзбек халқи ўз озодлигининг қадру-қимматини энди яхши англайди ва бу неъматдан кўра улуғроқ неъмат дунёда йўқ эканлигини янада чуқурроқ ҳис этади. Халқни халқ сифатида, миллатнинг миллат сифатида, инсонни инсон сифатида ҳимоялайдиган энг азиз неъмати озодликдир. Чунки, озодликсиз Ватаннинг ҳам, халқнинг ҳам бағри бутун бўлмайди.

Терроризм нафақат бир, ё бир неча халқнинг, балки бутун дунё халқлари озодлигининг душманидир. Бундай ёвуз ниятли кимсалар ўзларининг ғаразли мақсадлари йўлида ҳатто диндан ҳам ниқоб сифатида фойдаланишдан уялмайдилар. Учтўртта жоҳил кимсаларнинг манфаати учун бутун бир халқни гаровга қўйиб юбораверадилар. Хусусан, афғон халқини бугун халқаро террористлар гаровга олиб ўтирибдилар.

Аммо, «кавакларда қолмас ой нури», эзгулик ва ҳақиқат ҳеч қачон мағлуб бўлмайди. Башарият жаҳолат ва тараққиётнинг, хурофот ва маънавиятнинг фарқини, қайси душман, қайси дўст эканлигини яхши англайди. Буни эса, дунё халқларининг терроризмга муносабати ва бу иллатни ер юзидан таг-томири билан суғуриб ташлаш учун олиб бораётган курашларининг ўзи далиллайди.

Инсонлик истармен
ҳаёт боғида,
Инсонлик, Ватанлик,
Халқлик, Ободлик.
Юрагимнинг рангин
чимилдиғида
Мангу кўрсам дейман
сени, Озодлик.

Эшқобил ШУКУР

Илоҳо, юртимизнинг тинчлиги абадий бўлсин!

ПУЧ ИДДАО

Террор – одамларни ўлдириб мухолифларни йўқотиш, жамиятда қўпорувчи ҳаракатларни амалга ошириш билан хавф ва даҳшат туғдиришни англатади.

Терроризм ҳеч қачон эзгуликка қаратилган эмас, аксинча ҳар доим диний ва инсоний меъёрлар, умуминсоний қадриятлар ва аҳлоқий фазилатларга қарши ишлатилганлиги учун энг оғир ва ваҳшиёна жиноят ҳисобланиб келган. Унинг тарихи қон билан ёзилган.

Терроризм дин, миллат, элат ва чегара билмайди. Энг ваҳший, инсоний хислатларини йўқотган ашаддий жиноятчилар бу қабиҳ ишга қўл урадилар. Террор узоқ ўтмишга эга, сон-саноқсиз бегуноҳ одамларнинг ҳаётига зомин бўлиб келган. Шарқу ғарбнинг машҳур шахслари, йирик олимлар ва давлат арбоблари унинг қурбонлари бўлишган. АҚШ Президентлари Браҳам Линкольн, Жон Кеннеди, Ҳиндистон раҳбарлари Маҳатма Ганди, Индира Ганди ва унинг ўғли Раджив Ганди, Миср Араб Республикаси Президенти Анвар Садат, шунингдек, «Сиёсатнома» китобининг муаллифи Хожа Низомулмулк, унинг ўғиллари ва бошқа кўп порлоқ сиймолар шулар жумласидандир.

Ҳозирги пайтда терроризм янги шакл олиб, энг замонавий қуроллардан ҳам фойдаланмоқда.

Турли мамлакатларда юз бериб келаётган террористик ҳаракатлар, жумладан Тошкентда амалга оширилган 16 февралдаги қўпорувчилик хуружлари минтақа аҳолиси ва бутун башарият учун чалинган жиддий хавфу хатар қўнғироғи эди.

Юртбошимиз жаҳон ҳамжамияти диққатини бу муаммога қаратиб, илдиз отиб бораётган ушбу хавфу хатар олдини кеч бўлмасдан олиш мақсадида халқаро миқёсда терроризмга қарши кураш марказини тузишга чорлаган эди.

11 сентябр куни АҚШда содир этилган террористик хуруж олти мингдан ортиқ бегуноҳ кишилар ҳаётига зомин бўлди. Бу воқеа жаҳон тарихида мисли кўрилмаган жирканч жиноят сифатида терроризмнинг ва чидаб бўлмайдиган хатар манбаига айланганлигини яна бир бор исботлади.

АҚШ ташаббуси билан терроризм манбаини йўқотишга халқаро миқёсда кескин кураш бошланганини барча тараққийпарвар инсоният томонидан маъқулланмоқда. Бу саъй-ҳаракатларга Ўзбекистон ҳукуматининг хайрихоҳлиги, бу борада бизнинг тутган йўлимиз халқимиз иродаси ва миллий манфаатларимизга ҳар жиҳатдан мосдир.

Афғонистонда ўрнашиб олган террорчилар ҳаводан берилаётган зарбалардан саросимага тушиб, АҚШга хайрихоҳ давлатлар ва халқларга қарши гўёки жиҳод эълон қилмоқчи.

Бу ўринда таъкидлаш лозимки, терроризм билан жиҳод орасида ҳеч қандай ўхшашлик ва алоқа мавжуд эмас, аксинча, улар орасида жиддий қарама-қаршиликлар бор.

Жиҳод сўзи – саъй кўшиш ва оғир машаққат чекиш маъносини англатади. Шариат ва ислом ҳуқуқида халқ ва ватан манфаатлари хатар остида қолганда душманга қарши курашга шайланиш барча фуқаролар учун фарзи айн деб ҳисобланган.

Жиҳоднинг яна бир маъноси ахлоқий-тарбиявий моҳиятга эга бўлиб, нафсу шайтонга қарши жиҳоддан иборат, яъни нафсни тарбиялаб уни тубанликдан қайтариш, олий инсоний фазилатларни унга сингдириб ҳақиқий инсоний юксаклик даражасига кўтариш учун жиҳод қилиш, ҳар бир мусулмон учун фарзи айндир.

Қўллари қонга булғанган бир гуруҳ жиноятчилар, террорист ташкилотлар ва башариятга қарши жиноятга қўл урган кимсалар, бошқаларга қарши жиҳод эълон қилиш ҳуқуқига эга эмаслар. Шунга биноан терроризмга қарши кураш олиб бораётган давлатлар ва халқларга қарши жаҳон миқёсида танилган жиноятчилар, норкобизнесменлар ва қўпорувчи ташкилотчилар томонидан жиҳод эълон қилиниши шариат асослари ва ислом ҳуқуқи нормаларига бутунлай хилоф ва кулгули ҳодисадир.

Жиҳод ислом шариатида олий аҳлоқий ва тарбиявий мақсадларга қаратилган қоида бўлгани учун ундан ислом ниқобини юзларига тортган жиноятчилар ўз тубан мақсадларига эришиш йўлида фойдаланишга ҳақли эмаслар. Уларнинг бундай иддаолари кечириб бўлмайдиган жиноят ва илоҳий қаҳру ғазабга сабаб бўладиган гуноҳи азим ҳисобланади.

Абдулҳаким Шаръий ЖУЗЖОНИЙ,
Тошкент Ислом университети
фиқҳ кафедраси мудири

БУ СОНДА:

САРОЙМУЛКХОНИМ ЕРГА ҚАРАДИ — 2
Янги романдан боб

МУНАҚҚИДНИНГ ЖАВОБИ — 3
ТАНҚИДНИ ТАНҚИД

ПАРИЖДА ОЧИЛГАН ЭШИК — 4

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Қорақалпоғистон давлат ёш томошабинлар театри Аллаяр Досназаровнинг «Ноҳақ тўкилган қон» спектакли билан ўзининг янги мавсумини бошлади. Асар Ўзбекистон мустақиллигининг 10 йиллигига бағишланган. Бош ролни ёш артист Омон Қудайназаров ижро этди.

***

Маннон Уйғур номидаги Сурдондарё вилоят мусиқали драма театри Термиз шаҳрининг 2500 йиллигига бағишлаб Низомжон Парданинг «Адиб Собир Термизий» асарини саҳналаштирди. Асосий ролларни артистлар Раҳим Маматалиев, Ҳамид Орипов, Шарофат Турсунова, Чоршанби Чориев, Марат Шарипов ўйнамоқдалар.

***

Самарқанд давлат чет тиллар институтида самарқандлик ёш рассомларнинг кўргазмаси очилди. Унда хорижий давлатларда ҳам асарлари намойиш этилган 16 нафар рассом иштирок этмоқда. Рангтасвир, графика, акварель каби йўналишларида ижод қилаётган ёшлар ҳаётда ўзлари кузатган воқеликни бетакрор чизгиларда ифода этганлар. Айниқса, П.Кашина, Н.Татаренко, Э.Зотов, Ш.Саматов,Л.Рябаконова, Ш.Баҳриева, А.Фозиловлар яратган рангтасвир асарлари кўпчиликка манзур бўлмоқда.

Н.УСМОНОВ

***

Самарқанд давлат тарих музейи қўриқхонасида «Санвикт» ногирон болалар илмий текшириш бадиий маркази ҳамда Самарқанд халқаро тинчлик ва бирдамлик музейи «Бола қалби чексиз бир дунё» деб номланган халқаро болалар ижодий кўргазмасини ташкил этди. Кўргазмадан Ўзбекистон, Франция ва Буюк Британия болаларининг 100 га яқин ижодий ишлари ўрин олган.

С.ЖЎРАЕВА

* * *

Ўзбекистон Ёшлар театри”Қабоҳат тузоғи-XXI” спектакли билан янги мавсумини бошлади. Бу асар, талабалар, лицей ва мактаб ўқувчиларида катта қизиқиш уйғотмоқда. 2-10 ноябр кунлари Ёшлар театрида Москванинг «Ведогонь-Театр» жамоси ўзспектакларини намойиш этади. Профессионал театрлардан бўлган бу даргоҳнинг номи қадимги славян сўзи «ведогань»дан олинган бўлиб, инсон руҳи деган маънони англатади. Москвалик ижодкорлар пойтахтимизга битта болалар ва иккита катталарга мўлжалланган спектакл олиб келадилар. Болалар спектакли қадимги славян асотирлари асосидаги мусиқали эртак бўлса, катталар саҳнада А.Островский қаҳрамонлари билан учрашадилар ва театр-кафе учун мўлжалланган мусиқий комедияни томоша қиладилар.

Ёшлар театрида «Ведогонь театр» бадиий раҳбари П.Курочкин иштирокида ўтган матбуот анжуманида ана шу ҳақда сўз борди.

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

Севимли газетангиз **«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»**га 2002 йил учун обуна давом этмоқда.

Якка обуначилар учун нашр кўрсаткичи – 00222.

Ташкилотлар учун нашр кўрсаткичи – 00223.

Обунани мамлакатимизнинг барча шаҳар, туман ва қишлоқларидаги алоқа бўлимлари ҳамда матбуот тарқатиш тармоқларида расмийлаштиришингиз мумкин.

Севимли газетангизга обуна бўлишга шошилинг!

БУНЁДКОРЛИК ЗАВҚИ

Оламга донғи кетган Самарқанднинг қадимги ўрни, ўз бағрида битмас-туганмас сиру-синоатларни пинҳон сақлаб ётган Суғдиёна давлатининг пойтахти Афросиёб Ўрта Осиё археологик ёдгорликлари ичида ҳажми ва аҳамияти жиҳатидан етакчи ўринда туради.

1913 йили рус археологи В.Л.Вяткин деворида одамлар қиёфаси тасвирланган бинони очишга муваффақ бўлган эди. Лекин, афсуски, бундай асарларни тозалаш, махсус эритмалар ёрдамида мустаҳкамлаш усуллари ҳали ишлаб чиқилмагани боис бу нодир топилмани сақлаб қолишнинг иложи бўлмаган. Кейинчалик ҳам деворий рангтасвир асарларига дуч келинган бўлса-да, аҳамият берилмаган. Оқибатда бу каби тасвирий санъат асарлари узоқ вақт ўрганилмай қолиб кетди.

1938 йили қадимги Бухоро ҳукмдорининг пойтахти Варахша шаҳри ўрнидан маҳобатли деворий рангтасвир асарлари ва сурат парчалари топила бошлагач, санъатимизнинг бу турига қизиқиш ортиб борди.

Тадқиқотлар қадимда ҳунармандчиликнинг бир қанча турлари қаторида шишасозлик ҳам ривожланганини кўрсатди. Шу тариқа топилмаларни илм ва техник воситалар асосида ўрганиш зарурати туғилди. Натижада 1964 йили Абдуғани Абдураззоқов «Ўрта Осиёдаги Ўрта аср шишаларининг кимёвий-технологик таҳлили» мавзуида номзодлик диссертациясини ёқлади. Бу янги тадқиқот кўпгина сирларнинг очилишига хизмат қилди.

Афросиёб харобалари ётган адирликдан катта йўл ўтиши муносабати билан 1965 йили археологик қазишмалар олиб борилиб, ўзбек археологлари томонидан илк бор VII—VIII асрларга оид, Самарқанд ҳукмдори Вархуман саройидаги маҳобатли деворий рангтасвир асарлари очилди.

Мана шундай ноёб санъат асарларини таъмирлаш ва сақлаб қолиш мақсадида Ўзбекистон ҳукумати қарори билан Самарқанд шаҳридаги

ЎзФА археология илмий-текшириш институти қошида республикамизда ягона илмий марказ — «Тарихий ёдгорликларни кимёвий-технологик тадқиқ этиш ва таъмирлаш» бўлими ташкил қилинди. Академик Яҳё Ғуломов таклифи билан техника фанлари номзоди А.Абдураззоқов марказга раҳбар этиб тайинланди. Шу ўринда тарихий ёдгорликларни кимёвий йўллар билан сақлаб қолиш муаммосини биринчилардан бўлиб кўтариб чиққан олим А.Абдураззоқов хизматларини алоҳида таъкидлаш жоиз.

У кишининг иштироки ва раҳбарлигида Афросиёб деворий асарларини сақлаб қолиш бўйича илмий-тадқиқот ишлари олиб борилди.

Афросиёб деворий асарларини таъмирлаш ишларини А.Абдураззоқов янги таъмирчи мутахассис шогирдлар тайёрлашдан бошлади. М.Қамбаров, М.Реутова, Г.Аҳадова каби мутахассислар устозлари раҳбарлигида бўёқларнинг тўкилишига сабаб бўлувчи минерал тузларни йўқотиш чораларини кўрдилар.

Изланишлар натижасида олим тарихий ёдгорликларни сақлашнинг янги кимёвий усулларини яратди. Санъат асарларини тиклаш жараёнида бутун бир жамоа устоз раҳбарлигида 20 йилдан ортиқроқ тинимсиз меҳнат қилиб, кўпгина муаммоларнинг ечимини топди. Ҳозирда қайта тикланган ноёб ёдгорликлар — Афросиёб деворий асарлари Самарқанд шаҳридаги «Афросиёб» музейининг Вархуман залида намойиш этилмоқда. Афросиёб деворий асарларининг таъмирланиши дунё фанида ҳам катта янгилик сифатида таъкидланди. А.Абдураззоқов Ўзбекистонда таъмирчилик мактабига асос солиш билан бирга кимё, биология, анатомия, тарих соҳаларида янгиликлар яратди.

Ўрта Осиёда ҳозиргача 30га яқин деворий суратлар топилган ва изланишлар давом этмоқда. Бу асарлар ичида Афросиёб деворий асарлари ўзининг реал ва анатомик жиҳатидан мукаммал ишланганлиги билан ажралиб туради. Умуман, жаҳон тасвирий санъати тарихига назар ташлаганда, илк реалистик тасвирий санъат деворий асарларга бой бўлган бизнинг ўлкамизда пайдо бўлган, деган хулосага келиш мумкин.

Абдуғани Абдураззоқов 1993 йили «Ўрта Осиёнинг қадимги ва ўрта аср шишасозлиги» мавзуида докторлик диссертациясини муваффақиятли ёқлади. Кутлуғ 70 ёшини қаршилаган олим айни пайтда Миллий рассомлик ва дизайн институти «Тарихий ёдгорликларни таъмирлаш» кафедраси мудири сифатида малакали таъмирчи мутахассислар тайёрлаш ишига муносиб ҳисса қўшиб келмоқда.

Дилсора СУЮНОВА,
Миллий рассомлик ва дизайн институти талабаси

Икки оғиз дил сўзи

"ХАЛҚИМ МЕҲРИ БИЛАН ТИРИКМАН..."

Яқинда таниқли адиб ва журналист, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳимнинг янги китоби «Ўзбекистон» нашриётида чоп этилди. Унда мустақиллик йилларида ўзининг ҳалол меҳнати билан халқ фаровонлиги, Ватан равнақига ҳисса қўшаётган, таъбир жоиз бўлса, бугунги кун қаҳрамони дейишга арзигулик фидойи инсонлар ҳаёти ва меҳнати, шунингдек, айни пайтда турмушда содир бўлаётган айрим камчиликлар ҳам қаламга олинган. Мазкур публицистик асарлар турли йилларда матбуотда эълон қилинган бўлиб, яхлит тўплам тарзида чоп этилгани ўқувчи учун қулайлик туғдиради.

Китоб беш қисмдан иборат. Ҳар қисмнинг ўз номи бор. Булар: «Ифтихоримсан, Ватан!», «Ёзувчи ва ҳаёт», «Турмуш чорраҳаларида», «Инсон хотираси ва қадри азиз», «Огоҳликка даъват». Кўриниб турибдики, тўпламнинг мавзу кўлами кенг ва ранг-баранг. Аммо уларнинг ҳар бирида Ватан ва халқ ишига камарбасталик руҳи етакчилик қилади. Бу ҳақда муаллифнинг ўзи шундай ёзади: «Дунёга келиб ақл танибманки, Ватан ишқи билан яшайман, халқим меҳри билан тирикман, ўзимни унинг хизматига бағишлаганман. Шу боисдан ҳамиша халқ ҳаёти жўш урган қайноқ гўшалардан четда туролмайман, бинобарин, вилоятларда энг янги тарих яратаётган баҳодирларнинг, мустақиллик йилларидаги бунёдкорлик жасоратию матонатини ўз кўзим билан кўриб, қувона-қувона қаламга олдим. Жойларда юз бераётган айрим нуқсонларни ҳам четлаб ўтолмадим».

Айтиш жоизки, адиб ижодий фаолияти давомида кўплаб йирик асарлар яратди. Хусусан, «Баҳодир» (1939) достони, «Ихлос» (1958), «Чин муҳаббат» (1958), «Фидойилар» (1972), «Генерал Равшанов» (1985) каби романлари қаҳрамонлари ҳам халқ осойишталиги ва фаровонлиги йўлида курашувчи фидойилардир. Ҳаётдаги жиддий воқеликлар ва жараёнлар унинг асарларида ўз ифодасини топган. 1966 йилдаги Тошкент зилзиласи ва унинг асоратларини бартараф этиш мавзуи «Тинимсиз шаҳар»(1968), янги шаҳар бунёдкорлиги эса «Тақдир» романларининг ёзилишига асос бўлиб хизмат қилган.

Шунингдек, унинг «Ҳилола», «Зангори кема капитани», «Оловкор» қиссаларида ҳам юртдошларимизнинг юксак маънавий

қиёфаси, меҳнатсеварлиги, ҳақиқатпарварлиги акс эттирилган. Адибнинг ранг-баранг жанрлардаги самарали ижоди «Дўстлик» ва «Эл-юрт ҳурмати» орденлари билан тақдирланган.

Шу кунларда Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим кутлуғ 85 ёшга тўлдилар. Бу тўй ҳамда «Орият ва матонат» китоби билан оқсоқол адибимизни кутлар эканмиз, сермаҳсул ижодларига янада барака, ўзларига эса мустаҳкам сиҳат-саломатлик ва қайноқ ижодий кайфият тилаймиз.

Журналларни варақлаганда...

Teatr

«Театр» журналининг 5-сони нашрдан чиқди. «Миллий театримиз – ифтихоримиз» деб номланган бош мақолада юртбошимиз Ислом Каримовнинг Ўзбек давлат академик драма театри биносининг очилиш маросимида сўзлаган нутқи эълон қилинган. Бу театр кошонаси Ўзбек миллий академик драма театри мақомини олгани муносабати билан берилган қутловлар саҳифасида Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Саид Аҳмад, Ўзбекистон халқ артисти Зикир Муҳаммаджонов, Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ артисти Нажиматдин Ансатбоев, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Бахтиёр Тўраев ва бошқаларнинг дил изҳорлари берилган.

Навоий шаҳрида Алишер Навоий ёдгорлик мажмуининг тантанали очилиш маросимида Президентимизнинг сўзлаган нутқи ҳам журнал саҳифасидан ўрин олган. Филология фанлари доктори Саидбек Ҳасановнинг «Султони салотини шуаро» номли мақоласи ҳазрат Алишер Навоийнинг 560 йиллигига бағишланган.

Шунингдек, Г.Холиқулованинг «Саҳнани актёр безайди», Ш.Бобоназарованинг «Устознинг ўгитлари», санъатшунос Д.Қодированинг «Безак ва либос устаси», профессор Т.Баяндиевнинг «Мураббий», профессор Т.Турсуновнинг «Театр таълимининг равнақи», Т.Акбархўжаевнинг «Шундай бўлишни орзу қиламан», М.Темур қизининг «Айтмасам майлими?», М.Ёқубжонованинг «Пардозчилик ота касб» ва бошқа кўплаб қизиқарли мақолаларни ўқишингиз мумкин. «Кулги сандиғи» рукнида аскиячи Жўрахон Пўлатов ижодидан намуналар берилган. Журналда ҳар галгидек вилоят театр жамоалари фаолияти ҳақидаги мақолаларга ҳам кенг ўрин берилган.

ТЕРМИЗ ДАРАХТЛАРИ

Шеърий лаҳза

Термиз — аждодларга қадимий ватан,
Еллари қалбимга берур фараҳлар.
Лекин хаёлимни тортар дафъатан
Хиёл бир томонга оғган дарахтлар.

Аён, эркаликдан бу боғлар холи,
Чунки касби бўлмиш кураш ва сабот:
Ниҳоллик чоғидан афғон шамоли —
Аччиқ қумлар билан сийламиш ҳаёт!

Ҳар шажар китобин еллар варақлар —
Яширин сир қолмас бирор япроқда:
Довуллар қўйнидан урён дарахтлар
Менинг юрагимга қараб келмоқда.

Тириклик ҳамиша талошли бўлур,
Ҳар кўчат бошида бўлғуси на ҳол?
Ҳаёт жабҳасида бардошли бўлур
Заҳматлар ичида ўсгувчи ниҳол.

Игналари билан игнабарглилар
Шамолдан ўзига тикибди ридо:
Яшил салтанатин сақлашга улар
Рақибдан ҳимоя топибдир ҳатто!

Термиз — аждодларга қадимий ватан,
Тафти ҳам қалбимдан оташ сўроқлар.
Лекин хаёлимни чулғар дафъатан
Шамолда чувраниб ўсган дарахтлар.

Шамоллар боғланиб, тинганда қуюн
Боғларни кузатдим: нечоғ бахтиёр!
Елларда — мозийлар саломи тайин,
Елларда ёмғирлар хушхабари бор!

Ҳар юрак шажардан топур фараҳлар,
Ҳар дилни яшиллик яшнатар тағин.
Лекин шамолларда ўсган дарахтлар
Кўнглимга яқиндир, кўнглимга яқин!..

М.КЕНЖАБЕК

Муҳаммад АЛИ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

САРОЙМУЛКХОНИМ ЕРГА ҚАРАДИ

— Турли даврларда, дунё халқларининг бир неча тилларида буюк соҳибқирон бобомиз Амир Темур ҳақида жуда кўплаб асарлар яратилган ва яратилмоқда. Бу қутлуғ мавзуга қўл уришнинг ўзи ижодий жасорат десак муболаға бўлмайди... Янги романингизнинг мавзуи, унда қаламга олинган давр, умуман, бу асардан кузатилган мақсад ҳақида қисқача гапириб берсангиз.

–Биз ўзимизда ва жаҳон адабиётида соҳибқирон Амир Темур ҳақида ёзилган асарларни ўқиганмиз. Уларда буюк бобомиз давлат арбоби, жаҳонгир сифатида гавдалантирилган. Уни биз умри мудом жангу жадалларда, от устида ўтган, қўлидан адолат шамшири тушмаган баҳодир сифатида тасаввур қиламиз. Бироқ бу тенгсиз инсонни ҳам ҳамма қатори Оллоҳнинг бир бандаси бўлганлигини кўз олдимизга келтиришга қийналамиз. Ҳолбуки, Амир Темур даставвал ғоятда баркамол Инсон сифатида, қолаверса, давлат арбоби ва саркарда сифатида қадрлидир.

Биз миллатимиз фахру ифтихори бўлган ана шу улуғ бобомиз ҳақидаги тасаввуримизни заминга яқинлаштиришимиз керак. Авлодларимиз учун бу жуда ҳам муҳим. Амир Темур нафақат улуғ саркарда, шу билан бирга унинг фаолияти халқимиз тарихи зарварақларидир. Соҳибқирон жуда ҳам мард, ҳақиқатни ёқлагувчи, адолатпеша, ёлғонни ёмон кўрувчи, бир сўзли инсон сифатида гавдаланади менинг назаримда. У кечиримоқ ҳам Оллоҳнинг бир иноятидир, деб ҳисоблайдиган улуғ зот. Бировга ёмонликни раво кўрмайдиган бутун қалб эгаси. Шунинг учун ҳам у ёмонлик қилганларни ўз ёмонликларига топширдим дейди ва бундайлар билан олишиб вақтини кетказмайди. Масалан, Шибирғон ҳокими Зиндачашм Опардий тўрт марта хиёнат қилганида ҳам кечиради, яъни ёмонлигидан қайтар, дўст бўлиб кетар, деб умид қилади...

–Тарихий романчилик борасида адабиётимиз бой тажрибага эга. Сизнинг ижодингиз ҳам бундан мустасно эмас. Янги, романингизда соҳибқирон ҳаёти ва фаолиятининг қайси томонларига кўпроқ эътибор қаратдингиз?

–Мен «Сарбардорлар» романимда Амир Темурнинг 25-30 ёшли даврини қаламга олган эдим. Янги романим – «Соҳибқирон»нинг биринчи китоби «Жаҳонгир Мирзо»да Соҳибқироннинг давлат тепасига келиши жараёнлари, давлатнинг шаклланиши, Амир Темурнинг буюк шахс сифатида камол топиши, 1370-1376 йилги воқеаларни қамраб олишга интилганман. Асарда, иложи борича, Амир Темурнинг оилавий ҳаётини ҳам ёритишга ҳаракат қилинган. Мақсад – миллатнинг отаси ҳақида – унинг ибратли инсоний фазилатлари, намуна бўлгулик ҳаёти лавҳаларини ўқувчига етказиш. Ахир, дунёда саркардалар, давлат арбоблари кам ўтганми, нега ҳануз Амир Темур шахси барча замонлар ва халқларни ҳайратга солиб келади, дерсиз. Бизнинг бобомиз жаҳонгирлигидан ташқари Буюк Инсон деган тушунча-мезонга тўла жавоб берган!

Албатта, тарихий романчилик борасида адабиётимиз бой тажрибага эга. Устозларимиз Абдулла Қодирий, Ойбек, имкон бўлганида, бу улуғ инсон ҳақида йирик асарлар ёзишган бўларди.

Бир қарашда Амир Темур ҳаётига доир маълумотлар кўпчиликка маълумдай туюлади, бироқ бу билганларимиз умумий. Мен асаримда Соҳибқирон бобомиз сиймосини, иложи борича, ўқувчига янада яқинлаштиришга ҳаракат қилдим.

–Фикрингизга қараганда, «Соҳибқирон» романи бир неча китобдан иборат бўлади...

–Менинг мақсадим Амир Темур даври ҳақида, йирик бадиий полотно – уч китобдан иборат роман ёзиш. Бу асарларда, имконим даражасида, тенгсиз жаҳонгир бобомизнинг буюк инсон сифатидаги – ҳам юксак парвозлари, ҳам инқирозларини кўрсатиш.

Биринчи китоб бу йил «Шарқ юлдузи» журналида эълон қилинади. Уни китоб тарзида чоп этиш «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси режасига киритилган. Романнинг иккинчи китоби «Тўхтамиш ўғлон», учинчиси «Муҳаммад Султон» деб номланади.

Суҳбатимиз баҳонасида шуларни алоҳида таъкидлашни истардим:

Тарихимизни яхши билишимиз керак. Агар тарихимизни яхши билсак, биздан мағрурроқ халқ бўлмайди оламда. Тарихимизни ўрганайлик, унинг қадрига етайлик.

Мовароуннаҳр ҳукмдори Амир Ҳусайннинг ўлими ҳақидаги хабарни эшитганда, Темурбек ҳумоюн ўрдуда эди. «Тақдирдан қочиб бўлмас экан. Уни ҳимоя қилмакчи эдим, не талаб этса ризолик бердим, — ўйлади Темурбек. – Аммо унинг қасоси шариат амри бирлан рўбарў келибдур... Шариат амри олдида бандаси ожиздур...» У энди савашишнинг тамом бўлганини пайқади. Ҳа, бу ўн йиллар давом этган курашнинг ҳосиласи. Темурбек қачондир бир кун шундай ҳол юз беришини идрок кўзи билан кўриб турарди.

Секин ташқарига чиққан Темурбек Ҳиндувон қалъаси томон назар ташлади. Чанг-тўзон пардаси ичида чулғаниб ётган қалъада жанг ҳали давом этарди. Қуюқ қошларини бармоқлари билан силар экан, қалъадан кўз узмай мулозимни чақирди:

—Мамат!

Темурбек сўзини бошқа мулозимлар илиб кетдилар: «Мамат! Ҳумоюн ўрдуга!», «Мамат!, Ҳумоюн ўрдуга!», «Мамат!..»

—Лаббай, Амир Соҳибқирон!

Мамат ўнг томондаги ўттиз қадамча наридаги чодирдан чиқиб келди. Унинг тўлиқ исми Муҳаммад Чуроға додхоҳ бўлиб, Темурбек ихчамроқ қилиб «Мамат» дейишга ўрганиб қолган эди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ Амир Тарағай баҳодир оиласида катта бўлган, унинг отаси Амир Тарағайнинг садоқатли хизматкори эди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ билан Темурбек кичикликдан бир ҳовлида тепкилашиб катта бўлишган эди, улар бир-бирларига қаттиқ ишонардилар. Соҳиби ихлос ва чаққон Муҳаммад Чуроға додхоҳнинг ёши бироз кичик, бўйи ҳам Темурбекникидан жилла паст эди. Узоқдан қараганда, бир келбати, агар Темурбекнинг кенг пешона, Муҳаммаднинг пешонаси кичик эканлигини ҳисобга олмаса, Темурбекка ўхшаб ҳам кетарди. Жамоат жам бўлганда улар Соҳибқирон ва мулозим мартабалари доирасидан бир қадам ҳам четга чиқмасдилар, айниқса, Муҳаммад Чуроға додхоҳ бунга қаттиқ риоя қиларди. Аммо холи қолганларида мартабалар ўз-ўзидан қайгадир чекиниб, тенгқурлардай суҳбатлашишар, ҳазиллашишар, бундан иккиси ҳам яйрарди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ кўп кўрган-билганларини, одамлар, сарой аҳлининг ўзаро муносабатлари ва ҳоказолар ҳақида ўз фикрларини баён қилар, тортинмас, Соҳибқирон уни диққат билан тинглар, қулоқ солар, хулосалар чиқарарди.

Бандаси қизиқ қилиб яратилган. Ҳар кимсанинг ўз ички сирлари бор, уларни кўнглининг туб-тубида асрайди. Аммо ким биландир бу сирларни ўртоқлашмаса, кўнглини ёзмаса, юракка оғир келади... Шундоқ сирдош топиш бу оламда мушкул нарса; Темурбек буни билади. Бировлар шамол бўлади, уларга сир айтсанг, оғзингдан юлиб олиб, бутун дунёга ёяди... Бировлар сув бўлади, сирингни олисларга оқизиб кетади, ўша ёқларда ҳосил беради. Бу маънода Муҳаммад Чуроға додхоҳ шамол ҳам эмас, сув ҳам, балки тош эди, тош бўлганда ҳам тоғнинг туб-тубида пинҳона ётган, кимса қимирлата олмас тош эди, сирларни у эшитарди, эшитардию зинҳор сиртига чиқармасди. Темурбек уни кўп синаган, имтиҳондан ўтказган... Хуллас, Темурбек билан Муҳаммад Чуроға додхоҳ от тепкисини от кўтаради, деганларидай, бир-бирига сирдошу қурдош дўст эдилар.

Темурбекнинг Муҳаммад Чуроға додхоҳга айтадиган гаплари бор эди, аммо бунга ҳар галгидек фурсат йўқ...

—Қалъага, Амир Жоку барлос жаноблари ёнига бор! — Фармон қилди Соҳибқирон. – Амир Сайфиддин, Амир Довуд ва Амир Ўлжайтуларни олиб тафтиш қилингизлар! Амир Ҳусайн ҳарамини, хазинаи дафинасини бу ён келтурингизлар!

—Бош устиға! — Муҳаммад Чуроға додхоҳ маъноли боқди ва чаққонлик билан фармонни ижро этишга йўналди. Кетар экан, ўзи ёқтирадиган, ҳамиша айтиб юрадиган сўзларни такрорлади: — Худо пошшо, деганлар!

Темурбек Муҳаммад Чуроға додхоҳга фармон берди-ю юраги дарҳол увалгандай бўлди. Темурбекка падари бузруквори шундай қаттиқ исм берган бўлса ҳам, у темирдан эмасди. У ҳам севган, муҳаббат ўтида ёнган, ҳасратларга дил берган, кимгадир ишонган, кимдандир алданган, орзу-хаёллари мўл, лойдан бино бўлган худонинг бир бандасийди, бандасига хос бўлган нарсалар унга ҳам тегишли эди. Темурбекнинг эсида, ўшанда ўн беш ёшдайди, илк бор муҳаббат туйғуси унинг қалбига меҳмон бўлганда... Ўзи ҳам билмайди, чунки бу ҳодиса дафъатан юз берди.

... Падари бузруквори Амир Тарағай топшириғи билан Темурбек Шайх Шамсиддин Кулолнинг Шаҳрисабз чеккасидаги кенг-мўл чорбоғига йўл олди. Чорбоғ атрофи хушманзара жойлар эди. Шайхнинг уйига дарахтлару гуллар орасидан кириб борилар, йўлак бошида ҳовлидан берироқда кичиккина ариқ оқиб ўтарди. Ариққа иккита энсиз ёғоч ташлаб қўйилган бўлиб, улар кўприк хизматини бажарарди.

Ҳар келганда у бу гўзал боққа суқланиб боқади. Темурбекни ҳамиша бир тартибда чиройли экилган дарахтлар, саркардасини қарши олган навкарлардай ғоз туришганча саф тортишиб, ранг-баранг гуллар эса хушчақчақ очилишиб-сочилишиб кутиб олишарди. Айни ёз палласи. Шайх боғидаги мевалар ғарқ пишган, олтиндай олмалар, нок-нашватилар ям-яшил барглар ичида сап-сарғайиб «Мени ол!» дегандай кўзларни қувнатарди. Эндигина ўн бешга кирган, дунё бехабар, содда ваялангтўш Темурбек, қўлида тол хипчинини ўйнатганча фусункор йўлакдан юриб келарди. Хаёлида эса, пирнинг уйидан чиққандан сўнг, тезроқ жўраларини олиб, отларни гижинглатиб, Тошкўрғонга боришлари кераклиги, тоғ йўллари, у ердаги афсонавий ғор томошаси, ғаройиб сафарнинг гашти, завқи-шавқи тинчлик бермасди.

Темурбек бепарво йўлак бошидаги ариққа яқинлашди. Кўприкнинг ёнида кўк бахмал дўппи кийган, сочлари майда ўрилган тўққиз-ўн ёшлардаги бир қиз бола лим-лим тўлиб оқаётган ариқни томоша қилиб, сув ўйнаб ўлтирарди. Қизча эгилганда учта-тўртта чилвир сочи сирғалиб сувга тушар, қизча ҳар сафар ҳафсала билан уларни орқасига ташлар, аммо сочлар иссиқдан жон сақлабми, билдирмай яна ўзларини ариққа отардилар. Кўзлари шаҳло, суюклук, юзлари ширмой нондай хушрўй бу ойимча қиз бирам ширин эдики, Темурбек унга боқди-ю кўрмагандек яна тикилди... Ойимчанинг жозибасиданми ёки кун иссиғида салқин сувга қўл ювиб бироз роҳат қилмакчи бўлдими, ҳарқалай, кўприкнинг устида тўхтаб қолди, кейин чўнқайиб муздек сувга қўлини солди. Қирқ кокил ойимча шу пайт жилмайганча Темурбекка боқди, унинг самимий табассуми ўзига шундай ярашдики, йигит ҳайратга тушди. Ойимча қизнинг чиройли кўзларида қандайдир шу пайтгача Темурбекка нотаниш бўлган бир сеҳр, нур жилваланиб турарди. Негадир йигитнинг юраги орзиқиб кетди, сув юзида кун нури титрагандай, вужуди хосига ширин бир титроқ кирди!.. Беихтиёр, ҳазиллашгандай тикилиб турган офат ойимчанинг юзларига зилол сувдан сепди-да:

—Пучуқча-ей!.. – деб қўйди ўзидан ўзи хижолат ва ўрнидан туриб Шайх уйига йўналди...

Ўша куни Шайх уйига кўп муридлар зиёратга келишган экан. Ичкари ҳовлидан бола-бақра қизалоқларнинг қий-чуви эшитилиб турарди. Бахмал дўппили, қирқ кокил ойимча қиз ҳам ана шундай муридлардан бирининг қизи бўлса керак, чунки Темурбек уни илгари бу ерда учратмаган эди.

Бор-йўғи кўз очиб юмгунча ўтган фурсатда юз берган бу воқеа Темурбек ёдида қаттиқ ўрнашиб қолди. Ойимча қизнинг ўзига ярашган самимий табассуми, майда ўрилган дилтортар сочлари, офатижон шаҳло кўзларидаги ажабтовур сеҳр йигитни мафтун этиб қўйди. Менга нима бўляпти ўзи, деб қўярди ўзидаги ошуфталик ҳолатини кузатиб.У қирқ кокил қизни кўп ўйлайдиган одат чиқарди, кўргиси келиб қоладиган бўлди. Аммо қаерда кўрсин? Соддалик қилиб унинг исмини сўрамабди, қаердалиги ҳам номаълум... Шайх Шамсиддин Кулол чорбоғига бориб суриштирмоқчи бўлди. Кейин – бориб кимдан сўрайди-ю нимани сўрайди, исмини билмаса, кимнинг қизи эканлигини билмаса... – шу томонини ўйлаб қолди. Бунинг бефойда эканлиги кўриниб турарди. Бироз вақт ўтказиб яна чорбоққа борди, кўприкнинг тепасида яна қўлларини ювди, оқаётган зилол сувга тикилиб ўтирди... Шайхнинг уйи ҳамиша гавжум бўларди, муридлар пирларини холи қолдирмасдилар. Темурбек ҳовлини тўлдириб юрган қиз болаларга пинҳона тикилиб, қараб чиқди. Аммо ойимча қиз йўқ эди...

Соғинчдан изтиробга туша бошлаган Темурбек, бирдан миясига ярқ этиб келган фикрдан қувониб кетди! Ойимча қиз Шайх муридларидан бирининг қизи эканлиги шубҳасиз. Бас, у муридларни топади ва... Бироқ тезда бу фикрнинг ҳам ғози йўқ эканлиги сезилиб қолди. Чунки Шайх Шамсиддин Кулолнинг муридлари кўп бўлиб, кунботишда Бухоро-ю Балх, кунчиқишда Андижону Марғилон, Қашқар, бу ёғи Хоразм, бу тарафда эса Самарқанду Тошкент, Ясси ёқларда истиқомат қилишарди. Нима, муридларнинг ҳар бирини шаҳарма-шаҳар, уйма-уй қидириб юрадими?.. Қидириб борганда, уй соҳибига, қизингизни кўрсатингиз-чи, мен Шайх Шамсиддин Кулол чорбоғида кўрган қиз ўшамикин, дейдими?.. Иложсиз жойи шу эди.

Хуллас, ойимча қиз юлдуздай ярқ этиб, Темурбекка бир лаҳза кўринди-ю парилардек ғойиб бўлди. Ўртанган йигит қирқ кокилли қизнинг изини тополмай, ишқида куйиб-ёниб қолаберди. Темурбек юрган йўлида қизларни кўрса дарров, ўша ойимча эмасмикан, дея назар ташларди. Ҳали ҳам зинҳор кўнглини чўктирмас, бир куни уни албатта топамен, деган умидда яшайди.

Офатижон ойимча қиссасини фақат Муҳаммад Чуроға додхоҳ билади, чунки Темурбек бу ҳақда унинг билан дардлашиб турарди. Темурбек ойимчани соғинганида, ҳамиша унга севиклисининг таъриф-тавсифини ўрнига қўйиб гапириб берар, бунинг билан Муҳаммад Чуроға додхоҳга айтишдан кўра кўпроқ ўзининг дил ўтига сув сепар, ошиқ кўнглини овутар эди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ гарчи ойимчани кўрмаган бўлса ҳам, Темурбекнинг ҳикояларидан унинг бағоят кўҳлик ва сулув бир бало эканлигини тасаввур этарди, ҳатто Муҳаммад Чуроға додхоҳ хаёлида ойимча қизнинг сиймоси ҳам пайдо бўлди...

Тақдирни тушуниш қийин... Бундоқ қараганда, қизни бир лаҳзагина кўриб, уни суйиб қолиш ва узоқ вақт унута олмаслик ишониб бўлмайди-

Танқидни танқид

ГАП ФАҚАТ ЖИМЛИКДАМИ?

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 2001 йил 28 сентябр сонида эълон қилинган каминага ёзилган газетхон хатни синчиклаб ўқиб чиқдим-да, унинг ҳозирги сўз санъатимиз таҳлили-ю тадқиқи равнақига оид долзарб муаммоларини ёритишга туртки бериши мумкинлигини ҳис этдим. Буни таҳририят изоҳидаги қуйидаги фикрлар ҳам тасдиқлайди: «Дарҳақиқат, мунаққидларимизга билдирилаётган эътирозларда жон бор. Кейинги пайтда адабий танқиднинг овози баралла эшитилмаётгани рост. Бу соҳанинг олдида кўндаланг турган муаммолар эса бисёр. Боз устига танқид адабий-бадиий нашрлардаги, умуман, матбуотдаги ўз ўрнини, ўз мавқеини ҳам йўқотиб қўймоқда. Бу, бир жиҳатдан, мунаққидларнинг фаоллик кўрсатишмаётганидан бўлса, бошқа томондан яратилаётган асарлар мутолаасига қизиқишнинг сустлигидандир».

Тил ва адабиёт ўқитувчиси Акбар Отаев адабий танқид билан боғлиқ бундай аҳвол маънавиятимиз равнақи йўлида ҳеч қандай наф келтирмаслиги хусусида бонг уриб, шундай ёзади: «Хўш, айтинг-чи, ёзувчи-шоирлар янги асарларини ёзиб, чоп эттириб турган бир пайтда танқидчилар оғзига сув олиб юришса, бундан кимга фойда-ю кимга зиён. Бу ҳолда китобхонлар диди, умуман, китобхонлик савиямиз қай даражада шаклланади?»

Қисман тўғри фикр! Нега? Чунки адабий танқид ўқувчилар диди, китобхонлик савиясини шакллантириш, ривожлантиришга фақат таъсир кўрсатади, холос.

Маълумки, яқин ўтмишда собиқ шўро мафкураси тазйиқи остида бир қанча ўртамиёна асарлар атай бадиий кашфиётлар даражасига кўтарилиб мақталди. Бироқ бу мафкура инқирозга юз тутгач, кўтар-кўтар қилиниб, турли мукофотлар билан тақдирланган ўша ўнлаб, юзлаб шеърий, насрий, саҳна асарларининг ҳақиқий савияси аён бўлди – уларнинг жаҳон миқёсида шуҳрат қозониши мумкин эмаслиги тасдиғини топди. Чунки мазкур «кашфиётлар» асл моҳияти билан ҳаёт ҳақиқатини эмас, ҳукмрон мафкурани тараннум этишдан нарига ўта олмаганди. Буни Истиқлолимиз тўла исботлади. Дарвоқе, муҳтарам Президентимиз бир неча марта алоҳида таъкидлаганларидек, машъум шўро даври асоратларидан қутила олмаётганимиз ғоятда ачинарлидир. Мазкур асоратларнинг бир кўриниши тарзида ҳеч қандай асоссиз, исботсиз айрим асарларнинг кўкларга кўтарилаётгани, мақтовларнинг аксарияти кўпинча оддий эмас, номдор танқидчиларимиз, адабиётшуносларимиз қаламларига тегишли экани ачинарлидир. Афсуски, гоҳида уларга қўшилиб қолаётганимни тан олишга мажбурман ва худди шу маънода мактубда билдирилган эътирозларни тўғри деб биламан. Аммо офаринбозга айланмаганимни, баҳоли қудрат ижод қилаётганимни ҳам айта оламан. Бунинг учун, мунтазам бўлмаса-да чоп этилаётган мақолаларим, шунингдек, шу йили босмадан чиққан «Меҳру муҳаббат йўлларида», «Ҳам инсон, ҳам табиат» номли, ҳозирги адабий жараён, мустақиллик даври миллий шеъриятимиз, насримиз, адабий танқидчилигимиз муаммолари таҳлилига бағишланган китобларим гувоҳлик беради, деб умид қиламан.

Тўғри, бу рисолалар ҳар қайсиси бор-йўғи бир ярим минг нусхадан чоп этилди, шу сабабли уларни топиб ўқиш анча мушкул. Қолаверса, адабий-бадиий нашрларимиз, хусусан, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси адади нисбатан камлиги ҳам бугунги адабий жараён билан кенг китобхонлар оммасини таништириб боришга тўла имкон бермаётир.

Кўраяпсизми, ўсибунишда сон, миқдор ҳам ўзига хос салмоқ касб этаяпти. Лекин барибир сифат биринчи ўринда туришига ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ. Мухлисимиз, мактуб муаллифи кўпроқ шуни назарда тутиб, кейинги пайтларда саёз асарлар ёмон қовуннинг уруғидай ошиб-тошиб кетаётганини қайд қилиш билан бирга, қуйидагича эътироз билдиради: «Ахир, танқидчилик адабиётда юксак бадиият учун, ҳаққоний тасвир ва теранлик учун тинимсиз кураш олиб бориши зарур эмасми?!"

Ҳақ гап, аммо асло тўлалигича эмас. Чунки адабий танқид сўз санъатининг сифати, самарадорлиги учун курашни фақат ночор, бўш асарлар танқиди билангина эмас, балки баркамол адабий-бадиий маҳсулотлар моҳиятини таҳлилу тадқиқ қилиш орқали ҳам олиб боради.

Адабиётшунослик – бу асар ҳақида асар ёзиш ва бу асарнинг негизини таҳлилу тадқиқ ташкил этади, таҳлилу тадқиқ эса ўзида ижод завқини акс эттириши зарур. У биринчи галда ҳам ҳаёт ҳақиқати, ҳам бадиий ҳақиқат моҳиятини ёритишга сафарбар қилиниши лозим. Бу шартни бажариш асносида адабиётшунос бир пайтнинг ўзида ҳам олим, ҳам санъаткор сифатида фаолият кўрсатиб, ҳар иккала соҳанинг асл хусусиятлари, бутун мазмунини ҳар бир асарида, яъни мақола-ю тақриз билан кўламли тадқиқотларида ғоятда таъсирчан гавдалантириши муҳим аҳамият касб этади.

Албатта, ҳар бир ўқувчи, китобхон қайси асарни ўқиса, уни яхши ё ёмон,кучли ёки заиф, дея баҳолашга ҳақли. Ҳар қандай адабиётшунос ҳам биринчи галда ўқувчи, китобхон бўлиши табиий, бироқ олиму санъаткор сифатида фаолият кўрсатган маҳалда бадиий асарларнинг таҳлилу тадқиқи ҳам оддий ўқувчилар, ҳам ёзувчилар – асар муаллифларининг қалбларини тўлқинлантириб, маънавий-руҳий жиҳатдан ўзига хос таъсирчан, салмоқли сабоқ берсин!

Яна шуниси борки, бундай сабоқни оддий ўқувчи ёки сўз санъатини шунчаки тушунган, таърифлаб тавсифлайдиган инсон эмас, балки ҳам олимлик, файласуфлик, ҳам санъаткорлик қудратига эга бўлган истеъдод соҳиби ҳадя эта олади. Ваҳоланки, тил ва адабиёт соҳасида олий таълим олган, фан номзоди ёки доктори, доцент, профессор бўлганларнинг ҳаммаси чинакам адабиётшунос, танқидчиларга айланадилар, дейиш қийин. Негаки, айрим диссертацияларни ҳамда улардан олиниб, мақола, тақриз, тадқиқот тарзида нашр этилган парчаларни ўқисангиз, кўпинча сюжет, композиция, конфликт, ижобий, салбий қаҳрамонлар, ўхшатиш, сифатлаш, жонлантириш каби атамаларга мослаштирилган таъриф-тавсифлашни кўрасиз, холос. Бундай таърифу тавсифларда ҳаёт ҳақиқатини қай даражада акс эттириб, қай даражада бадиий ҳақиқатга айлантирилгани ёритилмайди. Шундай бўлгач, оддий китобхонлар, ўқувчилар, адабиёт ихлосмандлари уларни ўқиб тушунадими, маънавий-руҳий, илмий-бадиий завқ, сабоқ оладими?..

Табиийки, йўқ. Зотан, академизм руҳи билан йўғрилган ўша диссертацияларнинг бармоқ билан санарли даражадаги оз қисмигина китоб ҳолида нашр этилади, холос.

Табиийки, ҳар бир соҳада маърифатнинг ўзига хосу-мос шаклу-шамойиллари, махсус бетакрор кўринишлари бўлади. Бу адабиётшуносликка ҳам дахлдор. Адабиётшуносликка хос маърифат, яъни эзгулик, яхшилик академизм шаклида бўлиб, ўзида илмийликни қамраб олади, деган фикр яқин ўтмишда кенг тарқалган эди. Бироқ ҳозирги пайтда ҳам бундай қарашнинг асоратлари учраб турибди. Ҳолбуки, бу атаманинг асл моҳиятини англаш вақти келди. Ўша атаманинг маъноси «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»да шундай берилган: «Илмий тадқиқот ва ўқув юртларида қуруқ назарияга берилиб кетиш, ҳаётдан, практикадан узилиб қолиш, қуруқ назариябозлик».

Адабий танқидчиликдаги қарийб қирқ йиллик тажрибамдан келиб чиқиб айта оламанки, адабиётшуносликнинг назариясига оид сюжет, композиция, конфликт, тугун, ечим каби атамаларга оид воқеалар, қаҳрамонларнинг фаолиятини таърифлаш-тасвирлаш, баён этишдан ҳеч қандай наф кўрмаганим аниқ. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун қуйидаги парчани кўздан кечирайлик: «Фалсафий-тимсолли образлилик бадиий тафаккурнинг ўзига хос мустақил кўриниши. У кеча ёки бугун пайдо бўлгани йўқ. Тимсоллар, рамзларга асосланган бадиий идрок ифода маданиятидаги фалсафий умумлашмалар ўзининг ҳикматли, доно, ибратли маънодорлигига кўра инсоният маънавият тарихини безаб келади».

Диққат қилинг: «фалсафий-тимсолли образлилик», «бадиий тафаккурнинг ўзига хослиги», «тимсоллар, рамзларга асосланган идрок», «ифода маданиятидаги фалсафий умумлашмалар» – бу иборалар қандай маъноларни англати-ю, уларни қайси бир ўқувчи тушуна оларди? Уларнинг моҳиятида қандай ҳаёт ҳақиқати намоён қилиниб, ундан кимлар қандай фойда олади?

Борди-ю, шу савол юқорида келтирилган парча олинган мақола муаллифи филология фанлари доктори, профессор Нўъмон Раҳимжоновга берилса, у менинг мақолам оддий китобхонларга эмас, балки илм аҳли – адабиётшуносларга мўлжалланган, шунинг учун «Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг 2001 йил 3-сонида чоп этилган дейиши муқаррар.

Майли, шундай бўла қолсин, дея мазкур мақоланинг «Мустақиллик даври шеъриятининг етакчи хусусиятлари» деб номланганини қайд этиб, уни ўқишга киришайлик: «Қачонки, қаерда фалсафа тугаса, ўша жойда гапдонлик бошланади. Доно фикрга йўғрилган ҳикматли шеърият истиқлол даври адабиётининг устувор фазилатларини ўзида мужассамлантиради».

Бу жумлаларни ўқиб, гапдонлик нима-ю, унинг фалсафага қандай алоқаси бор, доно фикрга йўғрилган ҳикматли шеърият, дейилганда нимани тушуниш керак, деб бош қотирамиз-да, мақолани мутолаа қилишни давом эттирамиз: «Хусусан, Зулфиянинг «Хотира синиқлари» достони, Асқад Мухторнинг «Йилларим», «Уйқу қочганда» («Тундаликлар»), А.Ориповнинг «Ҳикмат садолари», «Савоб», «Дунё» мажмуалари, «Ранжком», «Соҳибқирон» драматик достонлари...».

Бу парчани шу ерда тўхтатишга тўғри келаяпти. Негаки, Эркин Воҳидов, Ҳусниддин Шарипов ва яна етти шоирнинг ўн етти шеъру достонлари узундан-узун рўйхат қилиниб, «ҳозирги поэтик жараён фалсафий-психологик таҳлил ҳисобига кенгайиб, теранлашиб бораётганлигини кўрсатади. Бадиий сўзнинг маъно чегаралари нечоғлик беададлигини намойиш қилади», деган хулоса чиқарилади.

Бунга ҳам эътироз билдирмайлик. Бироқ ўша тилга олинган асарларнинг қайси бирида «фалсафий-психологик таҳлил» қандай намоён бўлаётганини аниқ, ҳаққоний, таъсирчан ҳамда фақат Нўъмон Раҳимжоновнинг ўзига хос бетакрор таҳлили орқали исботланиши шарт эмасмиди? Ёки шунчаки умумий тарзда айтиб, таъкидлаб, таърифлаб, тавсифлаб беришнинг ўзи билан иш битадими?

Афсуски, бундай далилланмаган талаб ва таърифлар пировардида умумий баённомага айланиб, фақат баланд пардалардаги юксак мақтов руҳига йўғрилгандир. Оқибатда ҳозирги адабий жараёнда нуқул ижодий муваффақиятларга эришиляпти, ҳеч қандай камчилик йўқ, деган тасаввур ҳосил қилинаяпти.

Бир нарса аниққи, бадиий адабиёт қонун-қоидаларини шунчаки билиб, ўзлаштириб олиш камлик қилади. Бу борада яратиш, кашф этиш қудрати – ҳам илмий, ҳам санъаткорлик истеъдоди зарур. Ана шундай истеъдодларнинг фаоллиги мухлисларимизни ташвишлантираётган – танқидчиликдаги жимжитликни бартараф этиб, ижодий фидокорликни равнақ топтиради. Тўғри, умуман олганда, жимжитлик, сукунат ҳам керак, бироқ қолоқликка қарши курашганда нафасни ростлаш, куч тўплаш учунгина бўлса.

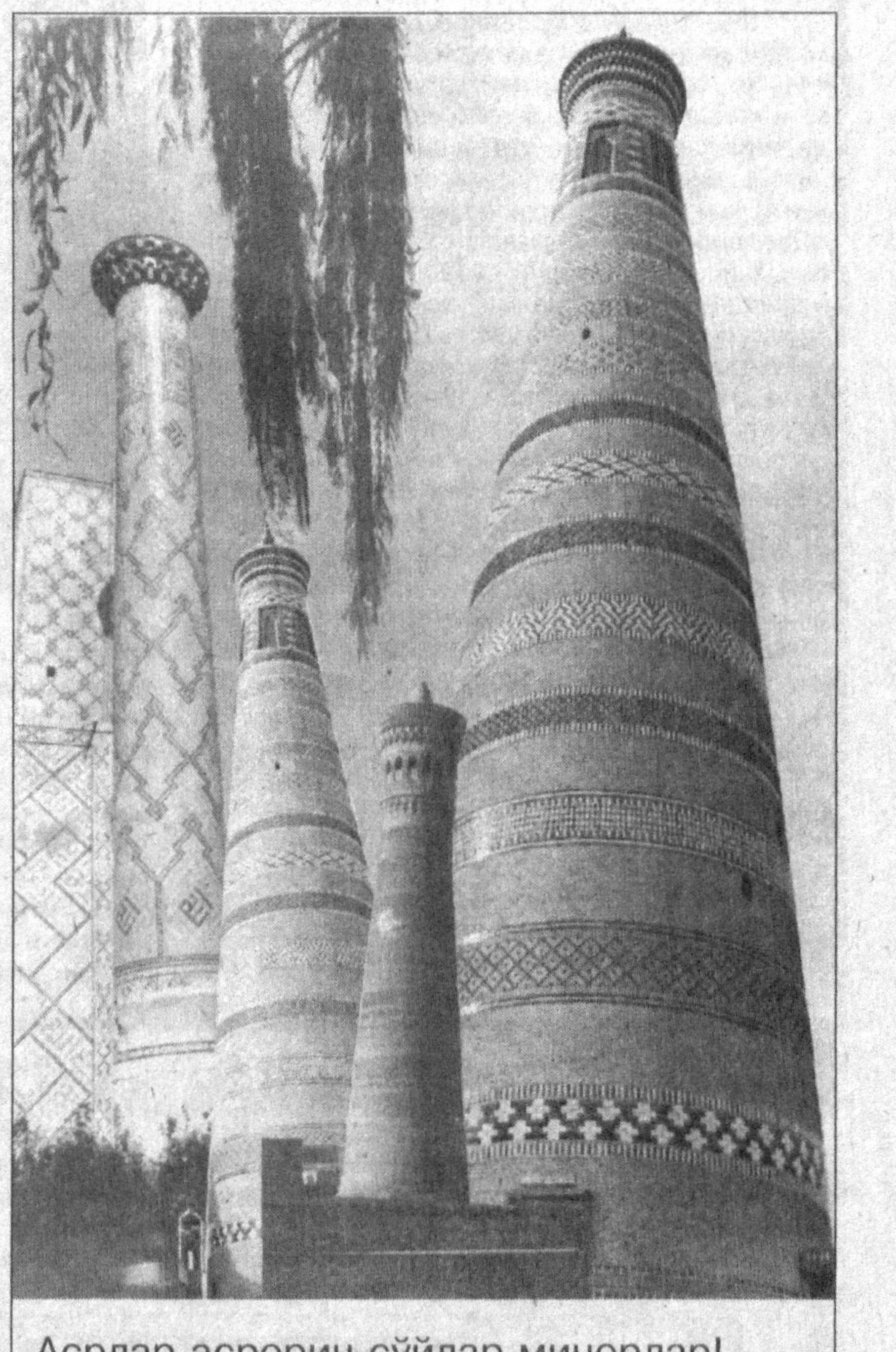

Асрлар асрорин сўйлар минорлар!..

Сиёҳи қуримаган сатрлар

ган нарсадай туюлади. Муҳаммад Чуроға додхоҳ кўп ўйлаб фикрга келди. Аммо, Темурбек табиати ўзига хос инсон. У бир сўзли, саботи маҳкам, фикрини бўлар-бўлмасга ўзгартиравермайди, душманга айтган сўзи ўқ, дўстга айтгани даводир... Темурбекнинг юриш-туриши, тутуми, билими, одоби, муомаласи, аҳд-паймони, кўнглидаги ниятлари, шаҳду шижоати, қўрқмасу мардлиги, дўстларга садоқати, душманларга шафқати – бари-бари қўшилиб улуғликка даъво қиларди, Муҳаммад Чуроға додхоҳнинг назарида. Улуғ инсонларнинг қалби, юраги ҳам улуғ, бундай қалб, юрак илтифотига сазовор бўлиш мушкул, аммо шунга етишган кўнгил унинг бир парчасига айланади... Шайх Шамсиддин Кулол чорбоғидаги ариқча ёнида учрашган ойимча қиз шундай тақдирга муносиб кўрилган эди! Ойимча Темурбек қалбининг бир парчасига айланди, мана йигирма йилдирки, унга ҳам дард, ҳам дармон...

Темурбек Муҳаммад Чуроға додхоҳга Амир Ҳусайн ҳарами-ю хазина-дафиналарини келтириш ҳақида фармон берди-ю ўзини алланечук сезди. Сабаби, Амир Ҳусайннинг сулув хотини, Қозон Султонхоннинг қизи Сароймулкхоним билан боғлиқ эди. Бу воқеа Самарқандда Чорсу майдонида, тунда юз берганди. Жета хони Илёсхўжани қувиб кетаётиб Самарқандда тўхтадилар. Амир Ҳусайн учун омонатгина қўйилган тахтнинг чап томонида сўриларга тўшаклар солинганди. Шу ерда ўлтирган гўзал малика Сароймулкхоним билан тахтнинг ўнг томонида сўрида тиз чўккан амирлашкар Темурбек ловуллаган машъалалар ёруғида илк бор пинҳон кўз уриштириб қолдилар...

Ўшандан бери Темурбек пинҳона Сароймулкхоним қарашидаги минг бир саволга жавоб топишга уринадир, топа олмай қийналадир. Орадан олти йил ўтибдирки, у Сароймулкхонимга ҳали ҳануз бир оғиз ҳам сўз қотгани йўқ, холисанилло айтганда, маликада ҳам бунга иштиёқ сезилмади...

Темурбекнинг Сароймулкхоним билан муносабати ҳам ёлғиз Муҳаммад Чуроға додхоҳга аён эди. Темурбекнинг кўнгли мойиллигини сезган Муҳаммад Чуроға додхоҳ ҳатто бир куни, агар ижозат берсангиз, худо пошшо, деганлар, малика билан гаплашиш йўлларини изласам, дея очиқ айтди Темурбекка. Темурбек бош чайқаб эътироз билдирди: «Нималар деяпсен? Менга нигоҳининг ўзи кифоя. Бу ҳам Оллоҳнинг менга кўргизган бир илтифоти...»

II

Мовароуннаҳр ҳукмдорининг хотинлари ичида Тармаширинхоннинг қизи Севинч Қутлуғ оқа катта нуфузга эга эди. Бўлар-бўлмасга кундошларига зуғум ўтказишни яхши кўрар, кўзи қаттиқ, айниқса Сароймулкхонимга кун бермасди. Бир ҳарамда иккита хон қизи бўлганидан, табиийки, орадан рақобат чиқди. Тўғри юрган оҳунинг кўзидан бошқа не айби бор, деганларидай, Сароймулкхонимнинг бир айби – ёшлиги, сулувлиги, дуркунлиги эди. Ёши ўтиброқ қолган Севинч Қутлуғ оқага бу ёқмас, унинг аламига алам қўшар, ҳаммаси тилидан заҳар бўлиб томар эди. Ҳарамга келган дастлабки пайтлари Сароймулкхоним ўзини ҳимоя қилмоққа, бир-икки марта тушунтирмоққа уриниб кўрди. Бефойдалигини билгач, индамасдан енгадиган бўлди.

Ҳарам эшигида ўзига оро берган, бошига оқ ҳарир рўмол ўраган, икки ўрам сочини таманно ила орқасига ташлаган, қора иксун қабо кийган Севинч Қутлуғ оқа кўринди.

—Эри ўлиб, тул қолиб ўлтирибди-ю, бошига оқ рўмол ташлаганига ўлайми! — энсаси қотди Баён сулдузнинг қизи Улус оқа кўзгуда қошларини тузатар экан.

-Эрсиз қопкетмай, деб қилган иши-да бу! — Тоғай Туркон оқа эшиттирмай деди. — Ўл бу кунингдан беш баттар, қариб қуюлмаган!

—Жим!.. Қайнона биби келопти! — деди Кайқубод Хутталонийнинг қизи Одил-Мулк ҳазилкашлик билан.

Қолган аёллар, канизаклар ҳам мусичалардай гувранишиб, нималардир дедилар. Фақат бир четда жим ўлтирган Сароймулкхоним гапларга қўшилмас, ўз хаёли ила банд эди.

Севинч Қутлуғ оқа кундошларининг гапларини эшитган бўлса ҳам, аввалгилардек ўзини эшитмаганга солди, ҳеч кимга лом-мим демади. Аммо тарки одат амри маҳол деганларидай, Сароймулкхонимга игна санчиб олмоқчи бўлди:

—Ҳа-а... Жуда ўйга толиб қоптиларми!.. – пичинг аралаш деди у кибор билан ўнг қўлини биқинига тираб. — Ўзларини қайғуларга ботган қилиб кўрсатяптиларми?.. Ичларида эса ўзларини қўйгани жой тополмаяптиларми... А?.. Шундайми?..

Сароймулкхонимнинг чиройли кўзлари Севинч Қутлуғ оқага ҳайрат тўла тикилди:

–Вой... Нималар деяпсиз, эгачи.. Нега қувонар эканмен? Нимага қувонай?..

–Нимага қувонай?.. Нимага, эмиш! Айтайми? Амир Ҳусайн ўлиб қутулганингга! Билдингми? Энди орада тўсиқ йўқ-да...

–Сўзларингизга тушунмайдурмен, эгачижон!.. Ие... Қанақа тўсиқ...

Бошқа аёллар ҳам қизий бошлаган суҳбатни яхшироқ эшитиш, лозим бўлса қўшилиш учун, чувиллашиб уларнинг ёнига келдилар.

–Энди тушунмайдурғон бўлдиларми,.. – ясама қаҳ-қаҳлади Севинч Қутлуғ оқа. – Тушунмайсан-а, тушунмайсан!.. Хўш... Темурбек ўйнаши эканингни ким билмайди?.. Гапирсинлар-чи, ойимтилла?

Кутилмаган ҳужумдан ўзини йўқотиб қўйган Сароймулкхоним нима дейишини билмай қолди. Кундошлар Севинч Қутлуғ оқанинг шундай одати борлигини, биргина Сароймулкхонимга эмас, керак бўлса ҳаммага ҳам ўйнаш топиб бера олишини билишарди. Шунинг учун бу гапга эътибор беришмади, аммо Сароймулкхонимга ботиб кетди:

–Вой!.. Бундай гапни айтишга қандай тилингиз борди? Бировнинг жуфти ҳалолини куппакундузи маломатга қўйиш инсофданму? Қандай қилиб мен Темурбекнинг ўйнаши бўлай?.. Уни кўрмасам, сўзлашмасам... Тўрт девордан нари чиқмасам... Кап-катта хотин уялмайсизму шундай дейишга?..

–Ҳаммасини биламен!.. – Севинч Қутлуғ оқа яқин келиб Сароймулкхонимнинг кўзларига қаттиқ тикилди. – Агар Амир Ҳусайн ўлмаганда сени бу қилмишинг учун от думига боғлатиб чўлларда сарғардон қиларди!.. Амир Ҳусайн ўлиб қутилиб қолдинг, сен мочағар!.. Энди бу ойимтилла Темурбекнинг ҳарамидан умидвор бўлиб ўлтирибди...

Фиғони фалакка кўтарилган Сароймулкхоним энди чидаб туролмади! Аламу изтироб ичида ўртанганча деди:

–Нималар деяпсиз ўзи? Қанақа қилмишим? Ёлғон гапиргани худодан қўрқмайсизму?.. Вой худо, бу қандай туҳмат? Туҳмат балонгдан сақла!.. Айтган сўзларингиз оғзингиздан чиқиб ёқангизга ёпишсун! Илоё, ўзингиздан бери келмасун! – Сароймулкхоним бироз ўзини ўнглаб олдида, секин босиқ деди: – Темурбек ҳарамидан умидвор эмасмен. Кўнглингиз тўқ бўлсун! Ўзиниям, ҳараминиям қўш қўллаб сизга бердим! Олингиз! Менга керак эмас! Менга керак эмас... Майли... керак эмас...

Сароймулкхоним шундай деди-ю ўпкаси тўлиб, ўксиб йиғлаб юборди. Улус оқа билан Тоғай Туркон оқа ва бошқа канизаклар уни ўртага олишиб юпата бошладилар:

–Вой, нега йиғлайсиз? Шунга йиғлайсизму?.. Садқаи кўз ёшингиз!.. – бодомқовоқ Улус оқа Севинч Қутлуғ оқага оғринибгина қараркан, анордай кўксидан оқ заррин каштали рўмолчасини олиб Сароймулкхоним юзларидаги ёшларни артди: –Қўйингиз, шунга йиғлайсизму? Унинг ўзи нима-ю, сўзи нима бўларди...

–Чаён-ку!.. Чаён! Чақмаса туролмайдир... Э, заҳаринг ўзингга буюрсун! – шундай деяркан, шарттаки ўн тўққиз яшар Тоғай Туркон оқанинг ўзи ҳам катта маликани чақиб олди.

Севинч Қутлуғ оқа қараса, бошқа аёллар ҳам унга нимадир дейишмоқчи бўлишиб, оғиз жуфтлашга ҳаракат қилишмоқда. Бирдан унинг ичидагиси сиртига тошиб чиқди, шунча йил асраб юрган аламини ташвишлари ўзига етиб нима қилишларини билмай мустарликда турган шўрлик хотинларга тўкиб солди:

–Ҳа, чаёнмен! Ажаб бўпти! Хўп бўпти! Билдингизму? Чаёнмен! Чақиб барингни жонингни оламен! Чаёнлигимни энди кўрсатамен сенларга! Кимсен, Тармаширинхонни қизимен, Амир Ҳусайнни суюкли хотини! У менга уйланиб кўрагон бўлган, ҳа!.. Сенлар, ивирсиганлар, ҳамманг мени бошимга бало бўлдинг! Сенлар келдингу оромим йўқолди, хотин бўлиб даврон сурмадим, эр нималигини билмадим! Ўроқда йўқ, машоқда йўқ, ҳамманг келиб тортиб олишдинг мендан!.. – Севинч Қутлуғ оқа бирдан увиллаб йиғлаб юборди. – Тортиб олишдинг мендан!.. Тортиб олдинг баринг! Сен, манжалақилар, мендан тортиб олдинг!.. Олди-и-нг!..

Севинч Қутлуғ оқа ўкинчдан чидай олмай ўзини яқиндаги ўринга отиб ув солиб йиғларди.

Ҳарам аҳли дам катта маликанинг аҳволига ачинар, дам андишасиз сўзларидан ҳайратда, уни худди биринчи марта кўриб туришгандай, «Вой, ўлмасам!..», «Вой!..», «Тавба!..» дейишиб ёқа тутар эдилар.

Шу палла эшикда ҳарам оғаси кўринди.

–Шовқун қилмангиз! – Ҳарам оғасининг занчалиш овози дарров ҳаммани ҳушёр торттирди.– Халта-бўхчангизни тайёрлангиз! Соҳибқирон Амир Темурнинг ҳумоюн ўрдусига таклиф этилғонмиз!..

Ҳарам маликалари чувиллашиб апил-тапил ўринларидан турдилар. Ҳозиргина бўлиб ўтган гаплар жой-жойида қолиб кетди. Барча тараддудга тушди, кимдир кўзгуга қаради, кимдир сочини тузатишга киришди. Сароймулкхоним ҳам чиройли кўзларини безаган ёшларини арта бошлади...

III

Вақт пешиндан оққан эди.

Амир Жоку барлос, Амир Улжайту ва Муҳаммад Чуроға додхоҳлар бошлиқ ҳарам аҳли ҳумоюн ўрдуга яқинлашиб қолди. Амир Ҳусайннинг хотинлари ясатиғлиқ маофаларда келишар, қизи ва канизаклари аробаларга чиқиб олишганди. Бу пайт Темурбек ҳумоюн ўрду олдида тикланган тахтда хазина-дафина буюмларини назардан ўтказиб, дафтар билан танишмоқдайди. Атрофда амирлару баҳодирлар чордона қуриб ўлтиришар, айримлари омборхона, қўтон, молхона, сайисхона ва қўрхонадан олинган ашё-ю мол-ҳолни жойлаштириш ташвишида шаҳарда юришарди.

Темурбек хазина дафтарини варақлар экан, ҳарам маликалари келишяптими, йўқми, деган маънода тез-тез Ҳиндувон ёққа қараб қўярди. Узоқдан ҳарам маликаларининг қораси кўриниши билан юраги булкиллашга туради. Муҳаммад Чуроға додхоҳ, Амир Жоку барлос, Амир Улжайтулар унинг олдиға келишиб қилинган ишдан ҳисоб бердилар. Муҳаммад Чуроға додхоҳ Темурбекнинг буғдойранг юзи ҳаяжондан бироз қизариб кетганини кўрди...

Ниҳоят ҳарам маликаларини бирма-бир Соҳибқирон назаридан ўтказиш бошланди. Биринчи навбат Тармаширинхон қизи, ҳарамнинг маҳли улёси[1] Севинч Қутлуғ оқага тегди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ катта маликанинг ким эканлигини айтганда, Темурбек унга эътибор билан қаради... Соҳибқирон Тармаширинхонни ғойибона ҳурмат қиларди. Рўбарўда ёши бироз ўтиб қолган, ўттизлардаги, аммо ҳали жозибаси ўзида хушрўйгина бир аёл турарди. Эгнига қора иксун қабо кийибди, ўзига оро берибди... Севинч Қутлуғ оқа Темурбек олдига мағрур юриб келди, ўзининг Соҳибқирон томонидан танланишига имони комил эди, чунки шундай қилса «Кўрагон» унвонини олади. Ҳамма амирларнинг дилидаги орзуси шу – Чингизхон авлодига куёв бўлиш... Катта малика буни яхши биларди. Хушқомат гўзал маликага боқаркан, Темурбекда чиройли аёлни кўрган эркакда бўладиган ёқимли қизиқишдай бир туйғу уйғона бошлади... Севинч Қутлуғ оқа, ҳарамнинг маҳди улёси, хон қизи мартабалари ҳаво бериб Темурбекка бир нигоҳ ташлади... Қулфи дили энди очилиб келаётган Темурбек сесканиб кетди, маликанинг кўзи қаттиқ эди, шу ҳамма нарсани ҳал қилди. «Яхшиликнинг ибтидоси шармдур» – хаёлидан кечирди Темурбек... У Севинч Қутлуғ оқа Соҳибқирон ҳарамига безак бўлади, деб шубҳа қилмаган амирларни, айниқса, маҳди улёнинг ўзини ҳам ҳайратда қолдириб, кутилмаганда бундай деди:

–Ҳиндувон муҳорабасида жон олиб жон берган, шуни деб Тошкентдан етиб келган дўстимиз Баҳром жалойир Рустами достон янглиғ жувонмардлиқ аён этди! Маҳди улё Баҳром жалойирга муносиб кўрилғай!

–Муносиб кўрилғай! – дея қўллаб-қувватлашди шу лаҳзанинг ўзида амирлару баҳодирлар. – Муносиб кўрилғай!

–Баҳром жалойир! – қичқирди Муҳаммад Чуроға додхоҳ...

Бу қадар мартабага мушарраф бўлиш, молларни эски шаҳардаги катта қўтонга жойлаб, қўриқчилар қўйиб эндигина келиб турган Баҳром жалойирнинг етти ухлаб тушига ҳам кирмаганди. Унинг юраги ёрилаёзди. Ашаддий душмани бўлган Амир Ҳусайннинг суюкли хотинини ўз ҳарамига киритмак... Унинг устига улуғ хон Тармаширинхоннинг қизи...

Баҳром жалойир чаққонлик билан югуриб келиб, тиз чўкди-да, Темурбек қўлини олиб ўпди:

–Ўла-ўлгунча хизматингиздамен, Амир Соҳиб-қирон ҳазратлари!

–Ўкситмай олиб юрасен! Уқдингму?

–Уқдим, Амир Соҳибқирон!

–Чодирингни обод эт, амир!

Темурбекнинг илтифоти барча амирларни қойил қолдирди. Чиндан ҳам Баҳром жалойир аввал Темурбекка нисбатан парвосизлик қилганини ювиш учунми, ҳар қалай саваш майдонида чапсонлик намоён этди, бу эса Темурбек назаридан қочмади, фидойиликни кўра олди, адолат ила ёндошди.

Суронлар ичида Баҳром жалойир кўзлари ўкинч ёшларидан лиммо-лим катта малика Севинч Қутлуғ оқани эргаштириб ўз чодирига олиб кетар экан, барча ўқи ўзган амирни ҳавас билан кузатиб қолди.

Темурбекни энди ростакамига ҳаяжон чулғади: унинг олдида ўша бир қарашидан кўз нурлари кесилгандай бўлган, фақатгина нигоҳини эслаб қолган Қозон Султонхоннинг қизи Сароймулкхоним турарди! Ўйласа, шу пайтгача Темурбек Сароймулкхонимга тузукроқ назар ҳам солмаган экан. Нафсиламирини айтганда, бунга имкон ҳам бўлмаган... У яхшилаб разм солиб қаради: Сароймулкхоним кўрки-ҳусни камолга етган, истараси иссиқ, назокатли хушбичим жувон эди. Юзлари қирмизи оқ, чап юзидаги кичкина чиройли холи, икки чеккасидаги гажак бўлиб қайрилган зулфи, бежиримгина бурни, ёқут лаблари ўзига қуйиб қўйгандай ярашган. Эгнидаги волойи мовий рангдаги кўйлак, белини сириб турган авра арғувоний тўн маликанинг бутун кўрку латофатини намойиш этар, шамол эса бошидаги қизил ипак таканасини берилиб ўйнарди... Юрганда чиройли қоматини тик тутиб юрар, тўннинг узунлигидан оёқлар кўринмас, худди юзиб кетаётгандай таассурот қоларди.

Темурбек бир қарашдаёқ Сароймулкхонимнинг ўтли нигоҳини ёқтириб қолганди. Ниҳоят ўша ёқимтой суюкли кўзларга энди қўрқа-писа ўғринча эмас, балки бемалол тўйиб-тўйиб тикилиш фурсати етди. Темурбек ана ўшанга қувонарди. Аммо кутилмаган нарса рўй берди. Сароймулкхоним Темурбек олдига келганча, келиб тўхтаган пайтида ҳам, кейин ҳам, ажабо, бошини ердан кўтармади, Темурбекка бир марта ҳам нигоҳ ташламади! Сароймулкхоним ерга қараганча тураверди. Бу нарса Темурбек юрагини бадтар оловлантирди... Малика шу пайт унинг кўзларини, ёқимтой нигоҳини интиқ бўлиб излаётганларини жуда яхши биларди, аммо ўзи истаб турса ҳам ердан кўзини узмади...

Темурбек Муҳаммад Чуроға додхоҳга буюрди:

–Маликани бизнинг ғариб чодиримизга олиб кирингиз!..

Амирлар сурон кўтариб Соҳибқирон қарорини қўллаб-қувватлашди. Муҳаммад Чуроға додхоҳ Сароймулкхонимни етаклаб ҳумоюн чодирга киритиб юборди... Ёнидан ўтаётганда, бирдан Сароймулкхоним Темурбекка сирли нигоҳ ҳадя этди! Темурбек буни кутмаганди, шошиб қолди. Ҳа, бу ўша кўзлар! Бунда нозистиғно бор, озгина ўпка-гина, озгина мунг шарпаси, куйдирмажон ўтнинг ёлқини, хиёл хокисорлик, шикасталиғ... Маликанинг чеҳраси лов-лов бўлиб қизариб кетибди.

Темурбек Амир Ҳусайн ҳарамидан яна икки аёлни, Баён сулдузнинг қизи Улус оқа билан Тоғай Туркон оқани ўзига танлади. Кайқубод Хутталонийнинг қизи Одил-Мулкни ҳумоюн фармонга кўра Амир Жоку барлосга инъом этилди, чунки амирларнинг улуғи ёшига қарамай жанг майдонида ҳам, аёллар бобида ҳам чавандозликни яхши кўрарди. Бу ҳаммага маълум эди. Дилшод оқа Шибирғон ҳокими Зиндачашм опардийга насиб этди. Темурбек Зиндачашм опардийнинг орқаваротдан қандайдир ўпка-гина қилиб юрганини биларди, бу билан унинг оғзига уриб қўймоқчи бўлди. Қолган канизаклар амирларга туҳфа этилди. Амир Ҳусайннинг дурри носуфта қизи Ҳиндувонда жасорат аён айлаган яна бир амир Элчи Буғага раво кўрилди.

–От келтирингиз! – буюрди бир пайт Темурбек. – Эски шаҳардан Ҳиндувонга зўрлаб кўчирилган одамлар шу бугуннинг ўзида уй-уйларига қайтарилсун! Эски шаҳарни обод этиб осойишта, тинч яшасунлар! Ҳеч кимса уларни безовта қилмасун! Ҳиндувон қалъаси деворигача тупроқ билан тенг этилсун!

Сурон кўтарилди. Ҳамма тайёр қалъани бузиш яхши эмаслигини билар, аммо шундай қилинмаса, у яна бирон фитначига макон бўлиб қолишини тушунарди.

Шу пайт рикобдорлар Темурбек тулпорини келтирдилар. Амирлар узангини икки томондан ушладилар, Амир Жоку барлос билан Амир Довуд дуғлат Соҳибқироннинг қўлтиғидан олишиб отга минишга қўмаклашдилар. Темурбек от бошини Ҳиндувон сари бурди, икки хос ясовул икки ёнида муҳофаза этиб борарди. Амирлар Темурбек изидан йўл олдилар.

1. ***Маҳди улё*** *– ҳарамда катта хотинга бериладиган ном.*

ПАРИЖДА ОЧИЛГАН ЭШИК

Бобо:

–Болам, кўзим илғамаяпти, тилвизурингда айтаётган Мунојотми?

Набира:

–Ҳа, бобо, Мунојот.

Бобо:

–Умрингдан барака топкур, зап яхши айтади-да!

Суҳбатдан:

–Муножот опа, исмингиз билан «Муножот» ашуласи ўртасида қандайдир боғлиқлик бордай кўринади, менга. Аслида ҳам шундайми?

–Исмимнинг Муножот деб қўйилиши – тасодиф. Оиламизда санъаткорлар учрамайди. Ота-онам ҳам оддий кишилар. Лекин ҳар бир ўзбек хонадонида ички бир санъат – дўстлик бўлади. Бизникилар ҳам бундан мустасно эмас эди. Ана шу муҳит таъсири, қолаверса, ўзимнинг қизиқишим боис, санъат йўлига кирдим. Исмим машҳур мумтоз ашуламиз билан уйқашлигидан эса фахрланаман.

Муножот опанинг ҳикояси

1991 йил эди. Шўронинг шарти кетиб, парти қолган, лекин тизгинга маҳкам ёпишиб олган маҳаллар. Иттифоқо, шу пайтларда бизни Америкага концертга таклиф этиб қолишди. Москвада минг чиғириқдан ўтиб, сарсон-оворагарчиликлар билан океан ортига етиб бордик. Бир нечта концерт бердик. Чиқишларимиз америкаликларга шунчалик манзур бўлдики, қайта-қайта қўшиқ айтишимизни сўрашди. Бундай олқишлардан, очиғи, бошимиз осмонга етди. Айни ўша кунлари АҚШ президенти Буш (ҳозирги президентнинг отаси) катта қабул маросими уюштираётган экан. Унда иштирок этиш америкалик катта-катта санъаткорларнинг орзуси ҳисобланаркан. Қарангки, америкаликлар бизни ана шундай катта шарафга лойиқ деб топишибди. Буни эшитиб, бироз гангиб қолдик ҳам. Лекин икки кундан кейин Францияда концерт беришимиз керак эди. Шу боис, ташкилотчиларга узримизни айтдик. Улар франциялик билан ўзлари гаплашишга ваъда беришди. Гаплашишса, Париждагилар «ўзлари ҳал этишсин» дейишибди. Биз ўйлаб-ўйлаб, Францияга боришга қарор қилдик. Яна қайтиб Москвага учдик. Ўша куни қандайдир байрам эди, минг азобда ҳужжатларни тўғрилаб, концертнинг бошланиш арафасида Парижга етиб борганмиз. Бу ердаги концертимиз ҳам муваффақиятли чиқди. Агар таъбир жоиз бўлса, кейинги катта чиқишларимизга эшик очилди. Бу воқеани айтаётганимга сабаб, мустақиллигимизнинг қадри нечоғли катта эканлигини таъкидлаб ўтиш. Бугун дунёнинг хоҳлаган бурчига бормоқни ният қилсангиз, марҳамат, самолётга ўтириб, учиб кетаверасиз. Тўсиқ йўқ, чиғириқ йўқ.

Суҳбатдан:

–Мумтоз ашулачилигимизнинг эртасини қандай тасаввур қиласиз?

–Аввало саволни бундай қўйиш тўғри эмасга ўхшайди. Чунки мумтоз куй-қўшиқларимиз кеча ҳам бўлган, бугун-эртага ҳам бўлади. У ҳамиша боқий. Агар ушбу меросимиз давомчилари ҳақида гапирадиган бўлсак, бундай ёшларимиз жуда кўп. Ўзлари келиб ўргатишимизни сўрашяпти. Демак, шундай ёшларимиз бор экан, мумтоз ашулаларимиз эртанги кунга асл ҳолича етиб боради. Мен бунга ишонаман.

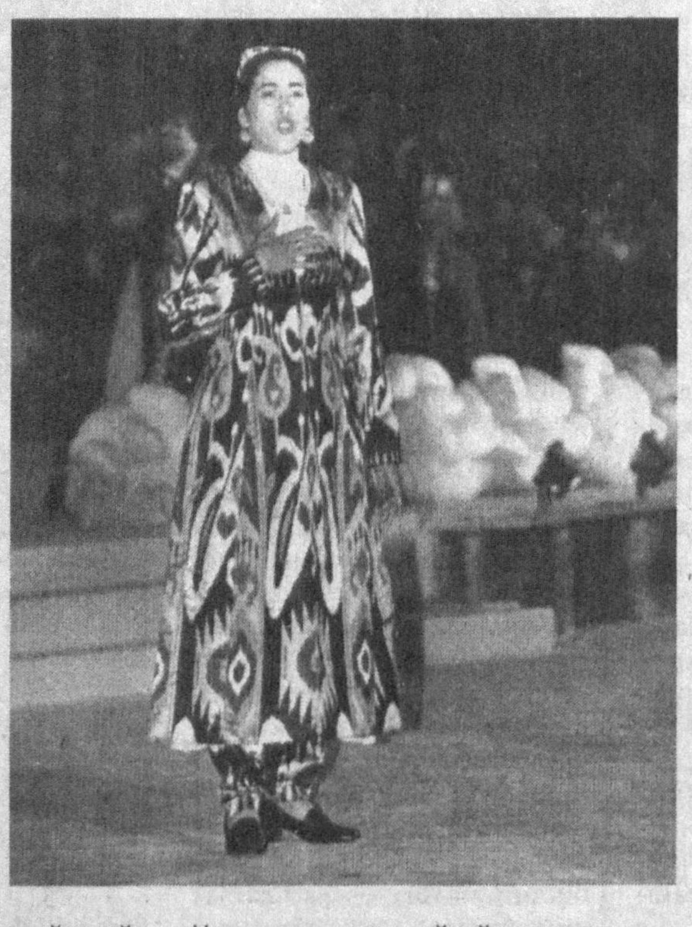

–«Ҳар қандай қўшиқчи мумтоз ашулаларимизни ижро эта олишлари шарт» деган мезонга қандай қарайсиз?

–Мумтоз ашулаларимиз жуда мураккаб. Уни ижро этиш учун ўзига хос овоз диапазонига эга бўлиши керак, қўшиқчи. Шунинг учун «ижро этиши керак» деган шарт унчалик тўғри бўлмайди назаримда. Чунки бу ашулаларни маромига етказмай айтгандан кўра, айтмаган маъқул. Бироқ, ўзини санъаткорман деган ҳар бир киши мақомларимиз тўғрисида жилла қурса тушунчага эга бўлиши лозим. Чунки бу меросимизга ҳурмат нишонаси бўлади.

Учрашув

Ўзимнинг ҳикоям

Бундан бир неча йил олдин. Кеч кузакнинг адоқлари. «Зафарободга Муножот Йўлчиева келармиш» деган гап тарқалди. Ўратепадан, тўғрироғи, бизнинг қишлоғимизнинг ўзидан бир автобус одам «гурра» отланди. Етти яшардан етмиш яшаргача. Руҳ кўтаринки: «катта артист»ни кўрамиз» («катта артист»нинг ёши бу пайтда эндигина ўттизнинг нари-берисида бўлган).

Келдик. Тумонот одам. Маданият уйининг олдида саҳна ясашган (у пайтларда стадионда концерт бериш ҳали урфга кирмаган эди). Барча тик оёқда. Ҳавонинг авзойи бузилиб турибди.

Ниҳоят концерт бошланди. Аввал бошқалар чиқишди. Халқ «катта артист»ни кутаётганини тушунишди шекилли, алалохир Муножот Йўлчиевага навбат беришди. Нигоҳлар тийран тортди. Бўйинлар чўзилди. Халқ «гувв» этиб ҳаяжонли қўзғалиб қўяди («Э, шу экан-да! Ёш-ку, ҳали?!»). Ёшлар қийқириб қўйишди. Ҳамма бирдан тек қотди.

Ёмғир томчилай бошлади. Хонанда хониш қилаверди.

Ёмғир авж олди. Хонанда ҳам қўшиқ кетидан қўшиқни авж олдирди.

Халқ «қилт» этмади. Муножот Йўлчиева ҳам саҳнадан чиқиб кетмади.

Суҳбатдан:

–Қўшиқларингизни эшитиб, сизни жиддий киши бўлса керак, деган тасаввур уйғонади.

–Мумтоз ашулаларнинг табиатидан келиб чиқиб, уларни жиддий туриб ижро этаман. Лекин ҳаётда кулгуни, davраларни яхши кўраман. Аслини олганда жиддийликка мойилман. Кўп гапиришни ёқтирмайман.

–Бўш вақтларингизда нималар билан шуғулланасиз?

–Гулларни яхши кўраман. Уйда турли-туман гуллар ўстираман. Уларни парвариш қилиб дам оламан. Яна уй ҳайвонларини ҳам ёқтираман. Афсуски, шаҳарда уларни асрашнинг иложи йўқ.

Дўстимнинг ҳикояси

Бир куни Ўратепанинг бозорида дўстимни учратиб қолдим. Анчадан бери кўришмаган эдик. Қучоқлашиб сўраша кетдик. Бозорнинг қоқ ўртасида «звукозапись» очиб олибди, дўстим. Мени «макон»ига судради. Маҳаллий Жексонбойларнинг қулоқни батанг қилувчи, «хониш»лари остида ундан-бундан гурунглашиб ўтирдик. Шу пайт афтода ҳолроқ кийинган бир киши индамай келиб ёнимизга чўкди-да, дўстимга «келдим» дегандай нигоҳ ташлади. У ҳам индамайгина магнитафондаги кассетани алмаштирди. Муножот Йўлчиева «Ушшоқ»ни айта бошлади. Бояги киши қўшиқ охиригача чайқалиб ўтирди. Кейин эса «Раҳмат, ука» деди-да, қандай келган бўлса, шундай индамайгина кетди.

–Бу киши ким? – деб сўрадим.

–Шу ерда тирикчилик қилиб юради, – деди дўстим. –Ҳар куни Муножотни бир марта эшитиб кетмаса, кўнгли жойига тушмайди.

–Унда Муножотни қўйиб қўймайсанми, варанглатиб.

–Э, бир куни қўйган эдим, ашуласининг авжи шунчалик баланд эканки, колонкаларимнинг кучи етмай куйиб қолди.

Суҳбатдан:

–Ҳаётда қизиқ воқеалар кўп бўлиб туради. Фаолиятингиз билан боғлиқ шундай воқеалардан бирини айтиб берсангиз.

–Францияга концертга таклиф қилишган эди. Саҳнага шамдондаги шам билан чиқишимни режалаштирдик. Концерт бошланди. Менинг навбатим келган эди, қарасам, шам шамдонга мос эмас, узун. Бир илож қилиб синдирдим. Синишга синди-ку, уввало уринмай пилтаси узилмайди-да. Темирга ишқалаб-ишқалаб, ниҳоят уздим. Энди ёндираман десам, бу қурғур ёнса-чи! Бу ёқда мусиқа тугаб бораяпти. Домлам Шавкат Мирзаев «чиқ-чиқ» деб ишора қиладилар. Мен шамни кўрсатиб, «ёнмаяпти» деб ишора қиламан. Охири домлам чидолмай «ташла» дедилар. Шундай қилиб саҳнага шамсиз чиқдим. Шунча урингани зое кетди.

Қулоққа чалинган гап

–Эй ука, ўчир шу тақир-туқурингни. Қўй ўзимизнинг Муножотни, бир мазза қилайлик.

Асқар ШОКИР

Дунё – кенг...

ЖАРРОҲ–РОБОТ МЎЪЖИЗАСИ

Америкалик врачлар франциялик аёлнинг касалланган аъзосини минглаб километр масофадан туриб олиб ташлашга муваффақ бўлишди.

Бу жарроҳлик жараёнининг ўзи, бир қарашда, фантастик кинони эслатарди: америкалик жарроҳлар Нью-Йоркда электрон бошқарув олдида туришар, 68 ёшли бемор аёл эса улардан олти ярим минг километр узоқда – Страсбург шаҳридаги касалхонада жарроҳлик караватида ётарди... Хуллас, бу мўъжиза илмий-техника ривожининг натижаси сифатида рўй берди. Атлантика океани оша илк бор амалга оширилган бу тарихий ҳодиса 54 минут давом этди. Жарроҳлик амалини Калифорниядаги «Компьютер моушн» фирмаси муҳандислари яратган жарроҳ-робот бажарди.

Роботлар ёрдамида жарроҳликни амалга ошириш жаҳон медицинаси тажрибаларида бир неча бор қайд этилган. Бироқ узоқ масофадан туриб роботга «буйруқ» бериб туриб, жарроҳликни муваффақиятли ҳал этишдек ҳодиса жаҳон медицинасида илк бор юз берди.

Франциялик беморни операция қилган жарроҳ-роботнинг нархи 900 минг доллар тураркан. Бу лойиҳанинг бош маслаҳатчиси, Калифорния университети электрокомпьютер технологияси профессори Стивен Батнер таъбирича, муваффақиятли ўтган бу операция жарроҳлик асри яқинлашганидан далолат беради.

МАРЛЕН ДИТРИХНИНГ БИРИНЧИ МУҲАББАТИ

Миллионлар қалбини мафтун этган машҳур актрисанинг ғаройиб мероси яқинда Ганновер шаҳридаги уйлардан бирининг болахонасидан топилди. Кўк рангдаги тасма билан боғланган қоғозларда бир неча шеър ва саккизта мактуб бор экан. Бу топилдиқ буюк актрисанинг ҳозиргача маълум бўлмаган сирини очди.

Мактубларнинг ишқий мавзудалиги Марленнинг биринчи муҳаббатидан дарак беради. Маълум бўлишича, у 19 ёшида Вильгелм Михел исмли йигитни жуда қаттиқ севиб қолган. Бу пайтда Марлен мусиқа мактабида скрипка бўйича таҳсил олар, келажакда моҳир созанда бўлиш орзусида эди. Вильгелм эса санъатдан узоқ соҳада – отасининг нонвойхонасида ишларди. Пазанда йигитга йўллаган шеър ва мактубларида бўлажак актриса уни беҳад соғингани-ю ишқ ўтида ёнаётганини эҳтирос билан баён қилади, бирга бўлишган лаҳзаларини эслаб, тезроқ етиб келишини ўтинади...

АҚШда суратга олинган «Мовий фаришта» филмидан сўнг Марлен Дитрихнинг шон-шуҳрат чўққисига дадил одими бошланади. Унинг пазанда йигитга ёзган сўнгги ишқий мактубига 1922 йил январ ойи санаси қўйилган. Ошиқ ва маъшуқа орасида шундан кейин қандайдир муомала, муносабат давом этгани ҳақида ҳеч қандай маълумот йўқ. Бироқ қизиғи бу эмас. Гап шундаки...

Германияда ҳокимият тепасига нацистлар партияси келгач, Вильгелмнинг иши юришиб, Қуйи Саксония ерларидаги ҳарбий саноатни бошқаради. Урушдан кейин у ГФРга кўчиб ўтади ва 1988 йилгача эсон-омон ўз умрини яшайди. Марлен эса унда тўрт йил кейин вафот этади. Бироқ на Марлен Дитрих ва на Вильгелм хоҳ оғзаки, хоҳ ёзма тарзда бўлсин, ўзларининг севишганликлари ҳақида шунча вақт мобайнида миқ этишмаган. Эҳтимол улар ёшликдаги беғубор ҳис-туйғуларини умр бўйи юракларида сақлаб юришни лозим кўришгандир. Албатта, кино юлдузини тушуниш мумкин: биринчи муҳаббати кейинчалик унинг назарида ёшликдаги бебошликдай бир таассурот қолдирган бўлиши мумкин. Вильгелм эса қўлидаги Марленнинг – дунёга донг таратган санъаткорнинг ишқий мактубларини ошкор этиб, ҳам маънавий, ҳар ҳолда ҳам моддий эътиборга эга бўлиши ҳеч гап эмасди. Бироқ пазанда йигит узоқ умри давомида сукут сақлашни афзал кўрган. Оддий инсоннинг ички маданияти, эр кишига хос ғурур, кўнгил озодалиги балки шундай тақдирлар мисолида аниқроқ намоён бўлар...

АТЛАНТИДАНИНГ ДАРАГИНИ ТОПИШДИ

Бир неча минглаб йиллар олдин сув тагига ғарқ бўлиб кетган Атлантида континентини (қуруқлик) излаб топиш истаги инсонларнинг ғаройиб ҳодисалар сирларига ишқибозлигидан келиб чиқса керак. Атлантидани Бермуд учбурчагидан, Азор ва Канар ороллари-ю Швеция қирғоқларидан қидиришди...

Эллик йилча олдин эса бу масалада шундай тўхтамга келинган эди: Европа билан Америка ўртасида ўзига хос «жўғрофий кўприк» бор. Атлантада ана шу кўприкнинг ўртасида бўлган ва Атлантика океанининг кучли оқими таъсирида сув тагида қолиб кетган. Бироқ француз тадқиқотчиси Жак Колина-Жирар бу тахминни инкор этиб, ўзининг ишончли далилларини келтиради.

Олим Гибралтар бўғозининг жуда қадим замонда ниҳоятда тор бўлгани, кейинги йигирма минг йилда океан суви 135 метр юқорига кўтарилганига эътиборни қаратиб, бу ҳудуддаги қатор ороллар сув тагида қолиб кетганини таъкидлайди. Оролларнинг энг каттаси ҳозирда Спартел деб номланади. Бу орол айни пайтда 56 метр сув тагида. Жак Колина-Жирар шу орол айнан Атлантида эканини исботлаш учун кўплаб далилларни келтирган. Жумладан, у қадим юнон файласуфи Платон асарларида Атлантида жойлашган ҳудуд ҳақида маълумот бериб, айни шу жойни айтганини уқтиради. Платоннинг ёзишича, Атлантида эрамиздан аввалги 9500-9000 йилларда ғойиб бўлган. Ўша даврда, дейди Жак Колина-Жирар, Ерда сув сатҳи ҳар юз йилда икки метрдан кўтарилиб борган. Оқибатда улкан континентлар жиддий ўзгаришга юз тутган, жуда кўплаб йирик ороллар, жумладан, Атлантида ҳам ғойиб бўлган.

«ҲАҚИҚАТ – ОЛИЙ НЕЪМАТ...»

Китобингизни ўқидим

Одамзод бино бўлганидан бери дунёда ҳақиқат, адолат, эзгулик қидириб келади. Балки шу туфайли, тарихдаги дастлабки китобимиз «Авесто»нинг асл моҳиятини ифодаловчи ота сўзлардан бири «Ҳақиқат – олий неъмат...» ҳикмати бўлгандир; балки шу туфайли, «эзгу фикрат, эзгу калом, эзгу амал» зардуштийлик этикаси – одоб-ахлоқининг негизини ташкил этгандир. Зардуштий бутун умри давомида эзгу фикрлар, эзгу сўзлар ва эзгу амалларни тўплаб бориши лозим эди. Чунки у бу ҳаётдан кетгач, қазо ҳукми пайтида адолат маъбуди Рашну уларни тарозида тортади. Тарозининг бир палласига эзгу фикрлар, эзгу сўзлар ва эзгу амаллар, иккинчи палласига ёвуз фикрлар, ёвуз сўзлар ва ёвуз амаллар қўйилади. Натижасига – адолат тарозисининг қайси палласи оғир ёки енгил келишига қараб: банданинг жони ё юксакликка – жаннатга кўтарилади, ё тубанликка – дўзах қаърига, чексиз азоб-уқубатлар комига итқитилади!..

Бу каби теран, адолатли инсоний маъноларга бой маънавий хазинамиз – «Авесто» неъматларидан мустамлака даврида бебаҳра бўлиб келдик, ҳатто иккиланмай айтиш мумкинки, атайлаб буюк меросимиздан узоқлаштирилдик. Куни кеча ҳам муқаддас китобни Туронзамин халқлари эмас, ўзга юртлар кишилари яратган деган фикр устун эди. Табиий, тадқиқотчилар зардуштийлик, «Авесто» ҳақида фикр юритганда, ўзларига маълум маълумотларга асосланадилар. Бинобарин, ҳар бир фикр, ҳукм-хулосага теран мулоҳаза қилиб кўргачгина баҳо бериш лозим. Акс ҳолда, ғайриилмий, бирёқлама фикр чиқиб қолиши мумкин. Шу маънода профессор Тилаб Маҳмудовнинг бир мулоҳазасига мен тўла қўшиламан. Олим «Авесто» ҳақида» («Шарқ»,2000) китобида бундай дейди: «Шубҳасиз, ҳар бир тадқиқотчи қўлига тушган маълумот асосида иш кўради. Бу маълумотларнинг қачон ва ким томонидан, қайси тил ва хатда ёзилганлигига қараб, уларни ўша тил ва ўша замон билан боғлаб қўйиш ҳақиқатга хилофдир. Бу маълумот ва муқаддас китобнинг асли бир неча асрлар илгари пайдо бўлганлиги, давру замонлар оша уларни ўзлаштирганлар «эгалик» даъвосини қилганлигини ҳам унутмаслик керак». Т.Маҳмудов фикрини давом эттириб яна ёзади: «Бу ўринда энг одил фикр ўша қадимий маълумот ва китоб билан боғлиқ археологик топилмалар, лингвистик тадқиқотлар ҳамда халқ хотирасида, турмуш тарзида сақланиб қолган расм-русумлар, ривоятларни чуқур ўрганиш натижасида туғилади».

Дарҳақиқат, кўпчилик олимларнинг илмий далилларга асосланиб билдирган фикрларига кўра, «зардуштийлик Туронзаминда (Хоразм, Бақтрия, Сўғд, Фарғонада) пайдо бўлиб, сўнгра Эрон ва бошқа мамлакатларга тарқалган». Бироқ, бу ҳақиқат мустақиллигимиз шарофати билангина халқимизга кенг маълум бўлмоқда.

Т.Маҳмудов китобида жаҳон тамаддуни тарихида буюк ўрин тутган қадимий зардуштийлик дини, бу диннинг асосчиси Спитамен Заратуштра, зардуштийликнинг китоби «Авесто» ва унинг тарихи, фалсафий-эстетик ғоялари ҳақида мухтасар маълумотлар берилади. Муаллиф рисолада халқимиз ҳаётида зардуштийликдан ҳануз сақланиб қолган кўпгина урф-одатлар, расм-русумлар, тушунчалар, тасаввурлар тўғрисида ҳам кузатишларини баён қилади.

Асарда олим зардуштийлик динининг фалсафий моҳиятига ўқувчи эътиборини қаратар экан, жумладан, шундай дейди: «Бу диний таълимотдан бошлаб дунёни фалсафий идрок этиш, ахлоқан покланиш, инсоният маънавий оламига чуқур кириб бориш, инсон бурчи, нафосатни илғаш сингари масалалар одамларнинг одатига айлана боради...

Зардуштийлик динининг фалсафий моҳиятида дунё мураккабликлари, уларни тушуниш ва тушунтириш муаммолари ўз ифодасини топган».

Дуализм – руҳ ва моддийликнинг ҳаётийлигини тан олишга асосланган зардуштийлик динига биноан олам нур ва зулмат, ҳаёт ва ўлим, тана ва жон, яхшилик ва ёмонлик, адолат ва адолатсизлик, поклик ва нопоклик, гўзаллик ва хунуклик, эркинлик ва тобелик сингари ҳодисаларнинг азалий ва абадий курашидан иборатдир.

Қомусий асар «Авесто»ни мутолаа қилар эканмиз, донишманд Заратуштра қалбининг нақадар тозалигини кўрамиз, унда гўзаллик туйғуси ғоят кучли бўлганига гувоҳ бўламиз. Заратуштра, унинг умматлари учун Ҳақиқат, Қудрат ва Тинчлик тантана қилган ҳаёт ГЎЗАЛ ҳисобланган. Зардуштийлар инсон гўзаллигини инсоннинг ижтимоий идеали ҳамда унинг амаллари гўзаллиги билан ўлчаганлар.

Албатта, боқий китобнинг бу гўзал хусусияти муаллиф диққатини тортмаслиги мумкин эмасди. Т.Маҳмудов ҳам шундай қилади: Заратуштранинг воқеликка эстетик муносабати таҳлилига бир қанча саҳифаларни бағишлайди. «Заратуштра таълимотига қанчалик чуқур кириб борсак, – дейди у, – унда инсон гўзаллиги қанчалик юксак ахлоқий-эстетик идеал нуқтаи назаридан талқин этилганини кўрамиз. Инсон фикри, сўзи ва иши билан гўзалдир деган ғоя «Авесто»нинг бошидан охиригача асосий фалсафий-эстетик ғоя бўлиб ўтади. Худди мана шу фазилатларнинг муштараклиги инсон қалби ва амалларининг гўзаллигини белгилайди».

Кўринадики, уч минг йиллар муқаддам аждодларимиз онгида, қалбида шаклланган бундай теран эстетик қарашлар бугунги кунда ҳам айни чоғда олға сурилаётгандек таассурот уйғотади...

Профессор Тилаб Маҳмудовнинг рисоласи «Авесто» тўйига камтарона совғадир.

Маҳмуд САЪДИЙ

Доимий ҳамроҳ

Ўзбек адабиётшунослигида тазкирачилик анъанаси қадим замонлардан буён давом этиб келаётир. XX асрда ҳам адабиётшунослик, хусусан, тазкирачилик яхши ривожланди. Хусусан, адиб Тўхтасин Жалоловнинг «Ўзбек шоирлари», Азиз Қаюмов нашрга тайёрлаган «Тазкираи Пўлатжон домулло Қаюмий», С.Мирвалиевнинг «Ўзбек адиблари» каби асарлари фикримизга мисол бўла олади.

Шоир ва олим Носир Муҳаммаднинг «Насаф ва Кеш алломалари» рисоласи ўз мазмун ва мундарижасига кўра янги тазкирадир. Мазкур рисолада ихчам тадқиқотнинг салмоғи бор. Унда илм-фан, адабиётшуносликда кўпчиликка маълум бўлмаган етмиш тўртта шоир ва алломанинг ҳаёти ва ижодидан янги маълумотлар берилган. Қадимий давлатимизнинг уч нафар арбобининг қаҳрамонлик саргузаштлари, Қашқадарё адабий муҳитининг ўттиз саккиз нафар қўли гул хаттотлари ҳақида ноёб факт ва рақам, далиллар келтирилган. Муаллиф қаламга олган адибу олим, фозилу комил аждодларимиз ижоди тузукроқ таҳлил ва талқин қилинса, «Ўзбек адабиёти тарихи» янги материаллар билан бойиган бўларди.

«Насаф ва Кеш алломалари» рисоласи нафақат тилшунослик, адабиётшунослик, шарқшуносликка бағишланган, балки айни пайтда фалсафа, тасаввуф илми, педагогика, руҳшунослик каби қатор ижтимоий фанлар учун ҳам муҳим манба хизматини ўтай олади. Мазкур ишни тарих ва ўлкашуносликнинг яхши намунаси дейиш мумкин.

«Насаф ва Кеш алломалари» китоби материалга бой ва ранг-баранглиги, қамраб олинган даври жиҳатидан минг йилларни ўз ичига олиши билан ҳам қимматлидир. Муаллиф асарининг яна бир фазилати унинг ҳали фанда яхши ўрганилмаган бир воҳа адабий муҳитига бағишланганики, бу жиҳат ушбу илмий-оммабоп тазкиранинг аҳамиятини оширади.

IX асрдан XX асрнинг II ярмигача Қашқадарё воҳасида ўтган йирик алломаларнинг ҳаёти, ижодий йўли намуналари, ижтимоий-сиёсий, фалсафий қарашлар акс этган ушбу рисола бугунги кунда тикланаётган қадриятларимизнинг ноёб намуналари тарғиботига хизмат қилиши туфайли ҳам қадрлидир.

Маҳмуд САТТОРОВ

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги
Ўзбекистон Бадиий академияси
«Ўзбектеатр» ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси
Ўзбек миллий академик драма театрининг рамзи (эмблемаси)ни яратиш бўйича очиқ танлов

эълон қилади

Танловнинг мақсади асрлар оша яшаб келган, ўзининг теран томирларига, минг йиллик тарихига эга бўлган ўзбек миллий томоша ва театр санъатининг халқимиз маънавий ҳаётида тутган бетакрор ўрнини, ёшларимизни ватанга муҳаббат, истиқлол ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш, миллий ва умумбашарий қадриятларни авлодлар онгига теран сингдиришда миллий театр санъатининг аҳамиятини, хусусан, Ўзбек миллий академик драма театрининг маънавий-маърифий ислоҳотлардаги мавқеини намоён этадиган, театрнинг замон талаблари даражасида янги қурилган улуғвор биносига ва юксак мақомига мос тушадиган рамзи (эмблема)ни яратишдир.

Танлов шартлари

Рамз (эмблема) тасвирида миллий томоша санъати, унинг қадимийлиги, истиқлол давридаги навқиронлиги, юксак маҳорат мактаби ҳамда анъаналарга эга бўлган театр санъати ўз ифодасини топиши, шу билан бирга маъноли, содда бўлиши ва ундан миллий руҳ уфуриб туриши лозим. Рамз (эмблема)нинг ҳажми 20х30 см. бўлиб, рангли бўёқларда ёки рангли компютер графикаси асосида тайёрланган бўлиши шарт.

Танлов ғолибларини қуйидаги мукофотлар кутмоқда:

Биринчи мукофот (битта) –**100.000 (юз минг) сўм**

Рағбатлантирувчи мукофот (иккита) – **25.000 (йигирма беш минг) сўмдан.**

Танлов учун тайёрланган ишлар ва тегишли ҳужжатлар «Ўзбектеатр» бирлашмасида 2001 йилнинг 1 декабригача қабул қилинади. Манзил: Тошкент шаҳри, Ҳамза кўчаси 51-уй, «Ўзбектеатр» бирлашмаси. Телефонлар: 133-44-08; 136-38-34; 133-43-84.

Ўзбекистон театр ижодкорлари уюшмаси «Ўзтелерадиокомпания»нинг Юнус Ражабий номидаги мақом ансамбли хонандаси, уюшма аъзоси

Қодиржон ТИЛЛАБОЕВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқин биродарларига чуқур таъзия изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 133-49-93; 136-56-56
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Наср ва назм бўлими: 136-56-50

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Беккул ЭГАМҚУЛОВ
Саҳифаловчи — Илҳом ЖУМАНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 22.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г. — 2909. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—6512.